

GRAU D'HISTÒRIA
TREBALL DE FI DE GRAU
Alumne: Ferran Corbella Fernàndez
Tutora: Maria Del Coral Cuadrada
Majó

LA PERSECUCIÓ RELIGIOSA A LA CONCA
DE BARBERÀ
DURANT LA GUERRA CIVIL

UNIVERSITAT
ROVIRA I VIRGILI

Índex

1.- Presentació i justificació.....	3
2.- Introducció.....	3
2.1.- Motivacions i interès.....	4
2.2.- Situació personal. Què en sabia?	4
2.3.- Objectius.....	5
3.- Metodologia.....	5
3.1.- Mètode.....	5
3.2.- Procés de selecció.....	6
3.3.- Tècniques historiogràfiques qualitatives o quantitatives. Perquè?.....	8
3.4.- Disciplines auxiliars.....	8
4.- Marc Teòric.....	9
4.1.- Estat de la qüestió, què diuen els diferents autors/es sobre el tema, idees i crítica raonada.	9
4.2.- Hipòtesis.....	15
4.3.- Explicació de l'estructura interna del treball: capítols, apartats i subapartats.....	16
5.- Cos del treball.....	16
5.1.- Breu introducció del tema: Espai-geografia i temps- periodització.....	16
5.2.- Context històric.....	17
5.3.- Antecedents.....	20
5.4.- Destrucció del patrimoni religiós.....	25
5.5.- Salvament del patrimoni religiós.....	36
5.6.- Martiris.....	45
5.7.- Memòria històrica dels fets.....	60
6.- Conclusions.....	64
7.- Sociabilització.....	66
8.- Annexos.....	68
9.- Bibliografia, Documentació i webgrafia.....	74

1. Presentació i justificació

El Treball de Final de Grau que m'he disposat a realitzar tracta sobre la Repressió en contra de l'Església catòlica a la Conca de Barberà durant la Guerra Civil Espanyola. La tipologia del treball tindrà en compte els coneixements que s'han après durant els anys de carrera pels professors responsables de les assignatures impartides. Es procurarà utilitzar la metodologia adequada per a justificar la realització del treball, que pugui respondre de forma acceptable a l'esforç de l'avaluació de la recerca feta.

En aquests termes és necessari elegir una temàtica que pugui interessar a l'alumne, per tal que la investigació no es converteixi en una tasca massa tediosa, i on es pugui crear l'ambient per trobar la motivació necessària per finalitzar-lo. S'espera una redacció clara i una anàlisi comprensibles de les dades que s'aniran recopilant, siguin fonts primàries o secundàries, durant el transcurs de la recerca, per tal que les conclusions siguin tan acurades com sigui possible. Per tal de poder, legitimades per l'autor durant l'exposició, són vitals els arguments que estiguin fonamentats amb una investigació prou sòlida. Amb aquests mecanismes, és més fàcil comprendre el passat i poder-ne fer una divulgació didàctica a les generacions que tinguin aquell punt d'interès per nodrir-se amb els coneixements que atorguen les realitats passades. És per això que la recerca formal esdevé tan important dins de la nostra societat, perquè també és una tasca necessària per a obrir les vies cap a noves perspectives i entendre com i quan vam arribar a certs punts.

En el treball intentaré recopilar tant la repressió contra les persones per les seves creences religioses, com els actes contra els edificis, com les cremes a les Esglésies i la seva total o parcial destrucció així com hostilitats en contra del patrimoni artístic. També es tindrà en compte el mobiliari eclesiàstic, com ho són la destrucció de retaules altars, pintures i relíquies. A través de la recerca d'informació a l'arxiu local intentaré posar en un mateix treball la informació més important, per tal d'analitzar-la i posar-la en context d'una forma imparcial, això com extreure informació nova o que ha sigut passada per alt.

També explicaré com ha tractat la memòria històrica els fets; quins homenatges i monuments hi ha hagut en els anys posteriors als esdeveniments. Al final, també quines associacions i institucions les han dut a terme, en referència a les víctimes de la persecució religiosa a la Conca de Barberà.

2. Introducció.

2.1 Motivacions i interès.

L'interès sobre el tema a treballar va néixer quan va caure a les meves mans el llibre *Martirologi de la Conca*¹. En el llibre hi ha recopilats els mossens que foren executats per les milícies esquerranes en tota la província. Per mi fou una sorpresa trobar el gran nombre de persones executades a la meua comarca per les seves creences o pel seu paper dins la religió catòlica. La Conca de Barberà és una comarca històricament catalanista i d'esquerres, i exceptuant la localitat de Solivella, no se sol saber que hi hagué tant conflicte intern entre els carrers dels nostres pobles. Mai ningú me n'havia parlat i em vaig sentir atret per esbrinar més sobre aquest apartat de la d'història del meu territori.

A més a més, a causa de la situació sanitària actual, amb la impossibilitat, en alguns moments de l'any, de mobilitat, també he decidit centrar-me en la meua comarca, triant un tema que em pogués interessar.

2.2 Situació Personal. Què en sabia?

Per la mateixa formació acadèmica universitària, i també per algunes pinzellades d'història oral. Tenia constància de les destruccions materials que havia patit l'església, durant les revoltes populars. Però no més enllà d'aquí. La guerra ha sigut un tema en el qual la gent gran del poble sempre ha sigut una mica reticent a esplaïar-se. A la secundària, jo, en aquest cas, vaig anar a l'institut públic de Montblanc, el Martí l'Humà quan en la matèria de socials ens explicaven part de la història de la comarca, en el cas de la Guerra Civil, poc es parlava de la violència a la rereguarda. Es feia més referència als veïns que lluitaren en el front contra el bàndol nacional. També se'ns parlà sobre l'acomiadament de les Brigades Internacionals, prop de l'Espluga de Francolí, el 25 d'octubre de 1938. Sobre aquests fets si es fa més divulgació, o hi ha més memòria històrica. Potser, perquè els homenatges a les pèrdues humanes dels membres religiosos, en primera instància, foren organitzades per un Estat dictatorial, i per tant, se'ls veu com a membres d'un moviment autoritari, fossin els mossens que foren

¹ BERGADA i ESCRIVÀ, Àngel. Bergadà i Escrivà. *La persecució religiosa a la Conca de Barberà durant la Revolta 1936-39. Parròquia de Santa Maria de Montblanc*. Montblanc. 1987.

víctimes de la rereguarda simpatitzants del nacionalcatolicisme o no. Veure-ho així, seria un error i crec que els joves de la comarca haurien de saber-ne uns mínims prescindint de la por infantil a què "s'obrin noves ferides".

Per aquestes circumstàncies no vaig aprofundir més en la persecució religiosa fins als cursos finals de la carrera, en uns treballs d'hemeroteca. Per tant, vaig tenir el pensament d'estudiar més sobre aquest fet, en aquest cas, dins de la meva pròpia comarca i tenint-ne uns coneixements molt minsos. Per exemple, encara que pogués tenir una vaga idea de la destrucció religiosa, tot i que mai haguera imaginat que fos en unes magnituds tan elevades, desconeixia del tot els assassinats de membres eclesiàstics per part de les masses revolucionàries.

2.3 Objectius

En aquest apartat em centraré en com enfocaré el treball i en quina direcció vull que vagi. És difícil que les paraules que estic escrivint ara siguin les mateixes quan acabi el treball, ja que com hi haurà premisses i continguts als quals em trobaré endinsant-me en la matèria, els objectius poden no anar en consonància. Feta una lectura prèvia entenc que la via d'estudi val la pena i és factible.

Em seria grat trobar contradiccions entre les narratives historiogràfiques dels períodes abans citats en la introducció. Ja havent fet una lectura per damunt de la bibliografia he trobat contradiccions notòries en el relat dels fets, que són utilitzats pels dos bàndols d'una forma subjectiva i propagandista, amb exageracions o minimitzacions i amb judicis de valor, menyspreant als uns o els altres i confonent conflictes i vells ressentiments entre veïns del mateix municipi, amb disputes ideològiques.

3. Metodologia

3.1 Mètode

En aquest apartat intentaré explicar el criteri pel qual he escollit el material que tractaré, com l'estructuraré i el classificaré i el seu perquè. El pilar fonamental de la fase de recerca és la selecció dels documents i la justificació de la seva tria. També perquè s'utilitza aquest material, o bé se li dóna més importància que no un d'altre. Seguint aquests paràmetres aclariré aquesta problemàtica en els següents subapartats.

Les fonts utilitzades són bibliogràfiques, dels articles de la premsa comarcal, de l'època i contemporània i de documents d'Arxiu. Per això em serveixo, per ara, llista de llibres. Del AHAT on es troben els inventaris de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. La documentació comarcal l'extrec de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Per tant s'utilitzaran tantes fonts primàries com fonts secundàries. Sóc conscient, que el tema que tracto, ja ha sigut estudiat amb anterioritat. Ara bé, el meu objectiu és ampliar la informació, ajuntar-la i agrupar punts de vistes, i a la vegada, donar un punt de vista diferent. Per això faré un esforç mental per comprendre, sempre a través de d'anàlisis de les fonts, què empenyava, tant els botxins com a les víctimes, a cometre aquest reguitzell d'actes que no es poden jutjar, segons la meua opinió, amb una valoració moral del present, que és infantil, i no aporta de cap manera cap mena de valor al treball. Per tant, procuraré no fer judicis de valor de cap de les maneres, perquè no m'he posat com a objectiu fer aquesta feina.

Revisar premsa que expliqués els successos en el moment que van ocórrer, ha sigut impossible, ja que a la Conca de Barberà, l'últim exemplar és al 18 de juliol, de la revista Renovació². Per tant, ja no hi ha premsa durant la vintena de juliol, i no n'hi haurà en tota la guerra.

Com ja he dit, encara que hagi sigut un tema que la historiografia local ja ha tingut en compte, sempre és important renovar i revisar els treballs anteriors; mai res ha estat prou minuciosament estudiat perquè no valgui la pena aportar-ne una nova revisió, sigui per qüestionar o per consolidar el que ja s'ha escrit.

3.2 Procés de selecció

En aquest apartat explicaré els motius pels quals he triat les fonts empreses per fer el treball, i quin ha sigut l'objectiu d'utilitzar-les. Primer de tot m'he guiat per la bibliografia local sobre el tema. He buscat que temporalment abastessin un període de temps llarg, per veure com s'ha tractat l'objecte d'estudi els últims vuitanta anys. D'aquesta manera també es poden comparar les versions i les revisions per trobar les diferències i les contradiccions de diferents punts de vista historiogràfics. La voluntat d'estudiar aquests dos escenaris i explicacions és les de cercar l'aproximació més

² Arxiu Comarcal Conca de Barberà- Renovació (1916-1936), 18/7/1936.

encertada de la realitat sense caure en dogmatismes i desviacions ideològiques, polítiques i religioses. Per tant, tampoc es tracta de descartar o seleccionar documents sobre la base de si tenim la sospita que són uns i no els altres els que s'aproximen a la realitat, sinó que més bé, entendre els motius pels quals s'ha escrit d'una forma i no d'una altra i quines són les motivacions darrere de cada apartat. Una comparació afectiva es basa més en la reflexió i en l'enteniment que no pas en el descrèdit o aprovació de què estudiem, per això aquesta serà la meua manera de fer al llarg del treball.

Una altra font d'informació important per fer al treball han sigut els articles de la premsa local. Tant els contemporanis, amb articles d'historiadors que han estudiat sobre el tema, com del recull del passat on explica els successos de forma més pròxima dins del seu espai cronològic. Les més importants són El Francolí, de l'Espluga de Francolí, Llum de Barberà de la Conca, la Gira-Sol de Solivella, El Foradot de Montblanc i El Baluard de Sarraí. En alguns números dels fulls parroquials publicats després, també he pogut trobar informació sobre els fets.

Altres fonts d'arxius consultades han sigut les actes dels Comitès Antifeixistes, seleccionant aquelles que esmenten l'Església o als seus membres per tal de fer-ne un acte punitiu. Sobre aquestes fonts, són més nombroses a Montblanc, on les actes estan mecanografiades i ordenades, en diferència a altres pobles, que arriben a ser un desgavell escrit a mà, i ha suposat una dificultat a l'hora de cercar informació. També han servit com a font important la correspondència del Comitè Antifeixista de Montblanc, ja que mantenia relació amb els diferents comitès dels altres pobles de la Comarca. En aquests últims hi ha la problemàtica que no hi ha les actes del Comitè del poble. Sí de l'Ajuntament, que també he revisat, tanmateix la lectura és difícil, perquè estan escrits a mà. A part, en la majoria d'ells es deixen de redactar actes rondant la primera setmana de juliol, i es tornen a iniciar a principis d'agost, i com els esdeveniments del treball són, majoritàriament, a la vintena de juliol, no m'han sigut d'utilitat

3.3 Tècniques historiogràfiques qualitatives o quantitatives.

Perquè?

Les tècniques historiogràfiques utilitzades en aquest treball seran més qualitatives que quantitatives. És necessari comprendre les motivacions de les víctimes i les discussions historiogràfiques entorn dels fets, tant dels seus contemporanis com posteriors. És veritat que en la recopilació del mobiliari destruït, o el recompte dels mossens que foren víctimes de la persecució, s'utilitzaran tècniques quantitatives, però no és la part més destacable del treball.

3.4 Disciplines auxiliars.

Una disciplina necessària per fer un treball d'aquestes característiques és la teologia. Per entendre la filosofia cristiana que abraça la vida de les víctimes de la repressió, he revisat les lectures d'alguns dels teòlegs més cèlebres; com Soren Kierkegaard, Sant Tomàs d'Aquí i el Nou Testament. No es pot entendre sinó, les circumstàncies que empentaven a alguns mossens que anhelaven el martiri, perquè consideraven que morir perdonant, i alguns ho feren, era un regal del cel. Avui dia, i de fet, en aquells temps, també, es podria considerar irracional el fet de desitjar perdre la vida per tal de sentir-se realitzats per les seves conviccions.

També és important fer una anàlisi antropològica del context històric en el qual ens situem. S'han de saber els costums socials i les manifestacions socials de les persones que vivien en aquella època. Tot i que pot semblar un període prou pròxim al nostre, existeix una significativa variació que s'ha anat extenuant sobretot en els últims anys, en referència a les diferències amb preocupacions del dia a dia i les tensions que omplien les ments en aquells anys. Si s'utilitza la metodologia i les tècniques historiogràfiques adequades, és una tasca que ens pot aproximar amb èxit a l'anàlisi d'aquella mentalitat i els seus trets característics.

4 Marc Teòric.

4.1 Estat de la qüestió, què diuen els diferents autors/es sobre el tema, idees i crítica raonada.

El ser un tema complicat, que pot tocar sensibilitats polítiques i religioses, és evident que pot haver-hi historiadors que s'emportaran el tema al terreny personal, i existiran estudis més i menys polaritzats. Per tant, és important ser el màxim acurats en aquesta tipologia de treballs, perquè fàcilment pots caure en textos tergiversats. El que es tracta és de fer-ne una valoració i analitzar que en pots extreure de profit, tot descartant expressions d'esbiaixades o judicis de valor.

En la meua primera presa de contacte amb la bibliografia he decidit explorar una mica de tot. Per exemple, tenim a *Rojos en Tarragona y su provincia*³ de Lluís Climent. És un llibre escrit l'any 1942, per una persona fidel al règim nacional. Per tant, s'ha de tenir en compte el context històric i les raons que han motivat a l'autor a escriure el llibre. És un llibre interessant per tal de veure la mentalitat ideològica i de l'època, a més aporta informació relativament fresca, ja que està escrit a escassos anys que ocorreguessin els fets dels quals tracta i és un dels primers historiadors de la província, que els tracta. Ara bé, evidentment és un text que no té res d'imparcial, i el llenguatge no és l'adequat per utilitzar-lo com a principal referència. Es repeteix el llenguatge despectiu en referència al bàndol republicà, hi ha fets exagerats i està escrit amb un dramatisme característic de la propaganda política de qui deu lleialtat a un Estat autoritari en temps de postguerra. Prenen d'exemple com defineix els mossens martiritzats, com "El desprendimiento más absoluto y las ansias de martirio por su fe, como en los primeros días del cristianismo, fue tónica general de nuestros pastores espirituales" i com "En muchos pueblos de la provincia, el cura moría con la palabra del perdón en sus labios, o con el gesto altivo del que desprecia la muerte que ha de ser vida eterna y perdurable. Buenos sacerdotes católicos, magníficos ejemplares de fe y de heroísmo que no vacilaron ante la muerte ni ante los sufrimientos más horribles"⁴. S'ha de tenir en compte aquest fet. El mateix passa, com no pot ser d'altra manera, quan un

³ CLIMENT, Lluís. *Rojos en Tarragona y su provincia*. Talleres Tipográficos/ Suc. De Torres y Virgili. Tarragona, 1942.

⁴ CLIMENT, Lluís. Op cita. Pàgina 141.

llegeix la Causa General⁵ (vegeu annex 1), publicada pel mateix Ministeri de Justícia i publicat el 1944. L'extracció d'informació de fonts així ha de ser acurada i revisada.

Una obra important, gairebé de lectura obligatòria si es vol comprendre la persecució religiosa en les comarques de nostra província *Mártires del siglo XX*⁶ publicat el gener del 2009 per l'Arquebisbat de Tarragona. En ella estan documentats un per un, tots els mossens que patiren el martiri. De forma resumida, explica la seva edat, lloc de procedència, on feren les seves funcions sacramentals i on foren martiritzats i per qui. Desconec com extreu alguna informació, com és el cas de les últimes paraules d'alguns mossens, ja que no trobo la referència dels testimonis en cap peu de pàgina i imagino que ho extreu de la bibliografia que està en l'apartat de fonts del mateix llibre.

Hi ha membres pertanyents a l'església que a l'hora de relatar els fets, han sigut més minuciosos i parcials, com així passa amb el mossèn Àngel Bergadà en el seu llibre, el *Martirologi de la Conca de Barberà*⁷. Ell mateix diu “*m'abstinc de parlar dels qui van ser els perseguidors, i ho faig sobretot perquè molts dels nostres màrtirs moriren perdonant. Per altra part voldria que quedés ben clar que no pretenc obrir velles ferides*”⁸. En la seva obra es limita a narrar els fets cronològicament, tal com van passar, i s'absté de comprendre, analitzar o jutjar les motivacions dels autors.

Després de la transició, amb l'entrada de la democràcia, es va permetre una bibliografia laica dels fets, allunyada del relat del bàndol nacional. En els llibres que fan referència només a la Conca de Barberà jo m'he brindat de *El Daltabaix a la Conca de Barberà de 1936 a 1945*⁹, de Josep Recasens Llor, i també de *La Conca de Barberà 1890-1939*¹⁰, d'Andreu Mayayo i Artal. També tenim llibres que se centren en un únic poble, com cal destacar *El monument de la Plaça de la Creu*¹¹, de Josep M. Sans Travé, que narra els fets de Solivella.

⁵ Ministerio de Justicia. *Causa General. La Dominación roja en España*. Afrodisio Guardado S.A. 1944.

⁶ BASCO GRACIÀ, Francesc. *Mártires del Siglo XX*. Editorial Escua. Tarragona. 2009.

⁷ ESCRVA BERGADÀ, Àngel. Op cita.

⁸ ESCRVA BERGADÀ, Àngel Op cita. Pàgina 9.

⁹ RECASENS LLORT, Josep. *El Daltabaix a la Conca de Barberà de 1936 a 1945*. Ramon Requesens Editor. Montblanc, 2009.

¹⁰ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Montblanc. 1986. *La Conca de Barberà 1890-1939. De la Crisi Agrària a la Guerra Civil*. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc. 1986.

¹¹ SANS I TRAVÉ. Josep Maria. *El monument de la plaça de la Creu*. Pagès editors. Lleida. 2012.

També hi ha bibliografia que es centra en la vida d'un sol mossèn. Com es el cas de mossèn Pau Queralt i Gaya, en el llibre *Una vida de servei*¹². O fins i tot testimonis directes del martiri, viscuts en primera persona, que són un relat més emocional i directe dels successos, que et fa sentir un punt d'empatia i t'aproxima des d'un punt de vista més personal a la història, com ho és el *Dietari de Mn. Lluís Culleré i Quixal*¹³. Són llibres que tenen un valor historiogràfic inqüestionable, però a més a més, serveixen com a petit homenatge a les víctimes.

Si ens centrem en la historiografia, el relat ha anat canviat de diferents maneres segons el context de l'època i aquest apartat és essencial per entendre el debat que hi ha entorn dels fets. Com ja he dit, les primeres obres sobre el tema, escrites als anys quaranta, poden ser considerades historiografia o relat? No segueixen uns paràmetres d'anàlisi i expliquen els fets amb tocs propagandístics, a més a més, si concebem que l'estudi de la història ha de seguir uns paràmetres científics, podríem arribar a preguntar-nos si llibres com *Rojos en Tarragona y su provincia*, es poden considerar historiografia. En una llança a favor, en la descripció dels fets, almenys els que ens pertoca en el treball, no diu res que s'allunyi gaire de la "realitat", en el sentit que s'aproxima bastant a l'estudi dels fets d'obres posteriors on sí s'ha seguit un rigor científic. El seu "problema" és la retòrica, el llenguatge hostil i una extrema parcialitat. En el llibre trobaríem diferents adjectius que es repeteix sobre el bàndol republicà, sempre esmentats com a "*rojos*"; "*turbas monstruosas*"¹⁴, "*hez de la sociedad*"¹⁵, "*elementos repugnantes, vulgares traïdores o arribistes*"¹⁶, aquests només serien un exemple. Segons la meua opinió, una obra seriosa ha de prescindir d'aquesta mena de vocabulari, tot i entenent el rabiós ambient de postguerra. Com parla de les víctimes? Luis Climent els defineix de la següent manera: "*En muchos pueblos de la provincia, el cura moría con la palabra del perdón en sus labios, o con el gesto altivo del que desprecia la muerte que ha de ser vida eterna y perdurable. Buenos sacerdotes católicos, magníficos ejemplares de fe y de heroísmo que no vacilaron ante la muerte ni ante los*

¹² PUIG I TÀRRECH, Roser. *Mn. Pau Queralt i Gaya 1878-1936. Una vida de servei*. Ramon Requesens Editor. Montblanc, 2008.

¹³ CULLERÉ I QUIXAL. Lluís. *Persecució i Martiri a Muntanya*. Dietari de Mn. Lluís Culleré i Quixal. Parròquia de Santa Maria de Montblanc. 1996.

¹⁴ CLIMENT, Luis. Op cita. Pàgina 87.

¹⁵ CLIMENT, Luis. Op cita. Pàgina 87.

¹⁶ CLIMENT, Luis. Op cita. Pàgina 98.

sufrimientos más horribles”¹⁷. No crec que calgui esmentar la *Causa General*, un dels altres documents que he revisat escrit en postguerra, en aquesta no és necessari el debat de si és o no un relat, perquè evidentment no es pot considerar historiografia.

El *Martirologi de la Conca* d'Àngel Bergadà, és una lectura que prescindeix d'anàlisis i, tot i ser escrit per un membre de l'Església, s'absté de culpabilitzar els botxins. En el llibre es limita a narrar els fets de forma cronològica, i té les fonts d'on ha extret la informació ben citades. Al final del llibre si que fa un petit homenatge a les víctimes, parlant dels màrtirs: “*ells constitueixen l'honor més gran per a les nostres comunitats cristianes de la Conca de Barberà, i ens són un exemple de fidelitat de Crist*”¹⁸. Per això fa especial èmfasis en que es mantingui viva la memòria històrica sobre els esdeveniments. Com veurem en l'apartat de Memòria Històrica del treball, l'Església ha fet els possibles per commemorar les víctimes”, tant en celebracions com en escriptures. De fer, l'adjectiu per definir-los, “màrtir”, ja denota una subjectivitat i un tret diferencial amb les altres víctimes de la Guerra Civil. De fet, si busquem al *Diccionari de la llengua catalana* la paraula màrtir, trobarem que la primera acceptió seria: “*Persona que pateix turments o la mort per no renegar la fe en Jesucrist*”¹⁹ per tant la definició seria certa, ara bé, la segona acceptió ens diu: “*Persona que pateix per restar fidel a una causa; persona que pateix un suplici immerescut*”²⁰, en aquest cas seria màrtir gairebé la totalitat de les víctimes de la guerra, i sempre depenent de la subjectivitat de cadascú.

El primer llibre que vaig revisar ja escrit en democràcia per un autor laic, fou *El Daltabaix a la Conca de Barberà de 1936 a 1945*, de Josep Recasens Lloret. Però més aviat és un treball de buidatge documental, amb poc anàlisis sobre els fets, que es limita a redactar i mostrar de forma objectiva, en forma de dades, les persones represaliades, expedients, judicis, etc.

Seguint amb la historiografia més pròxima, l'historiador Andreu Mayayo entén els fets de forma més pragmàtica a partir de les lògiques revolucionàries: “*Qualsevol situació revolucionària de lluita pel poder comporta violència, força sobre les persones i*

¹⁷ CLIMENT, Luis. Op cita. Pàgina 141.

¹⁸ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. Pàgina 43.

¹⁹ INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. Edicions 62. Edicions 62. Barcelona. 1995. Pàgina 1184.

²⁰ INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. Op cita. Pàgina 1184.

les coses, que d'una manera plàstica podríem expressar amb dos mots: sang i foc"²¹ i fa uns símls amb la Revolució Francesa i la Russa. De fet, considero que és un anàlisis prou encertat. No justifica els fets, només els introdueix dins d'un context revolucionari violent, on proliferen els actes caòtics i els vessaments de sang, les represàlies i l'eliminació del sector contrari. En aquest cas es pot entendre que l'Església, en ser tan pròxima als poders reaccionaris, sobretot les altes jerarquies, era un objectiu insalvable, quelcom que lògicament és atacat en un procés de revolució.

En aquest tema la historiografia discuteix en si era la massa descontrolada en un esclat d'odi anticlerical i espontani, o la decisió sistemàtica d'eliminar la religió catòlica del territori. La majoria d'historiadors locals i llibres que he llegit, estaven més d'acord amb la primera idea. I jo la defensaria, en relació als intents de la Generalitat a salvar part del patrimoni, encara que en la majoria de casos s'arribés tard. Tot i que van fer pocs esforços en salvar les vides dels mossens. Andreu Mayayo ho atribueix en part al terror i l'angoixa dels esquerrans i a *"els rumors, esbombats per la ràdio, referents a l'església i convents com a nius d'armament i amagatall de facciosos desvetllaren d'una manera explosiva el tradicional republicanisme republicà"*²² i segueix amb *"la nit del 21 de juliol a la Conca fou com la nit de Sant Joan; el foc purificador prenia cos a les esglésies i les flames s'alçaven orgulloses pel damunt del campanars transformats en xemeneies"*²³, donant-li certa poesia a la tragèdia, amb més o menys gust, dotant el paràgraf d'un romanticisme revolucionari. A mi aquesta afirmació em sembla un intent de justificar els esdeveniments, si bé és possible que hi haguera cert temor en tenir al propi territori una institució "reaccionària" com l'Església, això no explica la crema d'objectes de culte, i l'extrema crueltat que es produí en certs dels assassinats, com el del mossèn Tomàs Capdevila, que veurem en l'apartat de martiris.

Altres autors, com Francesc Bascó, a *Mártires del Siglo XX*, no creu que fos producte d'elements incontrolats²⁴, sinó un pla preconcebut per eliminar l'Església de la societat des de les arrels. Argumenta que cap persona fou jutjada per matar un sacerdot, o haver encès un temple, que a cada poble cremar els objectes de culte i reprimir els catòlics donava crèdit revolucionari. Tampoc es pot rebatre de forma satisfactòria

²¹ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 408.

²² MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 410.

²³ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 412.

²⁴ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 27.

aquesta idea. La destrucció i les execucions tingueren una magnitud tan gran, que és difícil pensar que no hi haguera un pla ja organitzat. És complicat donar una raó i una veritat absoluta, en un esdeveniment on es barregen el caos, el terror, l'odi, causes ideològiques i religioses i un gran reguitzell de diferents realitats, on pots estar més d'acord amb una tendència que amb un altra, però en cap cas afirmar que aquesta és l'adequada en la seva totalitat. No crec que això sigui una característica única d'aquest treball, però si s'accentua pel fet que toca sensibilitats que encara segueixen "vives" actualment.

Finalment he de fer menció als nombrosos historiadors citats en el treball que escriuen articles en les pàgines de la premsa local, que amb les diferents històries i estudis individuals, permeten estructurar i crear tot un relat per tal de construir treballs de més envergadura. Per això, com he posat abans, en l'apartat del procés de selecció, és tan important les fonts que se cerquen a les revistes locals de cada poble. Generalment els historiadors formen part del poble del qual parlen, i és fàcil observar certa lamentació pel patrimoni perdut durant les cremes, i en les víctimes mortals que vessaren la sang en el seu poble.

Pel que respecta a la crítica raonada, és impossible que no es noti la tendència ideològica o religiosa de l'autor en un tema tan delicat com aquest. Evidentment també és cert que en qualsevol anàlisi és impossible mantenir-se en l'absoluta objectivitat. Només en una obra positivista, on s'hi veuen mancades qualsevol precepte que fugi de l'esdeveniment, es minimitzaria aquest biaix. Tanmateix tindria menys interès intel·lectual i no incitaria al debat sa en relació a l'explicació dels fets. Cada obra escrita en el seu context ideològic, religiós o simplement cronològic, enriqueix i profunditza en els punts de vista del treball, fent-lo més complert i interessant, i ajuda a la seva divulgació perquè arribi a diferents parts de la població. De fet, la historiografia i les conferències i articles que giren entorn d'ella, per mi, són l'eina més potent per mantenir viva la memòria històrica i en l'intent d'aproximar-se el màxim possible a la realitat i a les motivacions que propiciaren els esdeveniments.

4.2 Hipòtesis

La hipòtesi essencial és com va afectar la repressió en els diferents nivells dins del territori, i com va ser tractada en els diferents períodes cronològics. També si la interpretació dels fets és correcta. Les preguntes essencials venen per respondre a com es va poder arribar fins aquest extrem de violència, en pobles on generalment viuen pocs habitants i on l'Església era un pilar en tots els aspectes de la vida diària. La repressió fou quelcom guiat des de les institucions republicanes, els ajuntaments i els comitès? Seguien uns motius ideològics segons la lògica revolucionària de l'època, o potser eren una explosió de ressentiments i odi acumulat que s'havia estat coent durant anys en contra de l'Església catòlica? És possible que sigui difícil respondre la totalitat d'aquestes preguntes de forma contundent, ja que no tots els pobles de la comarca seguien les mateixes dinàmiques. A més a més, les organitzacions republicanes que controlaven les institucions, no totes tenien el mateix pensament, i divergien en les formes i en el mètode, fins i tot a títol individual, hi ha diferenciacions de pensament. Amb aquest treball també vull respondre a la pregunta de, què feren els veïns? Deixaren que ocorreguessin els fets amb parsimònia, van fer tot el que tenien a les seves mans per minimitzar els danys de forma organitzada, o simplement hi hagué actuacions espontànies i d'amagat fetes a títol individual? És també important saber si en aquests fets actuaren persones de fora de la comarca o sempre eren els veïns els que duïen a terme les accions de sang.

També és important saber quin ha sigut el tracte de la memòria històrica. Quins homenatges s'han fet en referència a les víctimes, i quines són les diferències entre les quals es feren en dictadura, i els que es feren en democràcia. Així mateix, és interessant preguntar-se si les creus, gravats i estàtues que es posaren per la comarca en les carreteres i pobles on es van executar als mossens, encara perduren, o bé estan abandonats, o directament han sigut enretirats per les institucions o per accions d'organitzacions ideològicament contràries, o si és el cas, per persones que actuen de forma individual sense representar a cap grup en concret.

4.3 Explicació de l'estructura interna del treball: capítols, apartats i subapartats.

La primera part del treball hi hauran els apartats d'introducció amb els consegüents subapartats: resum, metodologia, motivacions, objectius i hipòtesis. Entrant en el cos del treball hi haurà els capítols dedicats a la repressió contra l'Església catòlica, amb els seus antecedents i el context històric. Els apartats inicials comprendrien la repressió tan en contra del personal eclesiàstic i els creients com a les destrosses al patrimoni. També he considerat posar un subapartat que deixi patent els esforços de certes persones de la comarca, que jugant-se-la i d'amagat, feren el possible per salvar les vides dels membres eclesiàstics així com part del seu patrimoni. Com ja he dit a les hipòtesis, també és important tenir un apartat on es vegi reflectit com la memòria històrica ha tractat els successos.

També hi haurà un apartat sobre l'estat de la qüestió, que n'opinen els diferents autors i la historiografia, tenint sempre en compte les informacions que puguin resultar poc imparcials i el context històric en el qual es va escriure. Finalment hi hauria la sociabilització, les conclusions, els annexos, on hi haurà el llistat d'imatges, i la recopilació de bibliografia i webgrafia utilitzada per fer el treball.

5 Cos del treball

5.1 Breu introducció del tema: Espai-geografia i temps- periodització

L'espai geogràfic que agrupa el meu estudia, és, com el títol del treball indica, la Comarca de la Conca de Barberà. Aquest fet respon a dues motivacions, jo sóc natural d'allí, i d'altra banda, en temps de pandèmia, lògicament la meua mobilitat per cercar informació està més reduïda que en èpoques anteriors. No tinc en compte els mossens que són originaris de la Comarca, però que foren martiritzats en altres territoris, com si fan altres historiadors que han estudiat sobre el tema, ja que això seria un altre context i la narrativa i la coherència del treball es veurien afectats. Ara bé, si deixo constància dels membres eclesiàstics que foren reprimits, bé perquè s'hi trobaren en esclatar la Guerra, o bé perquè els portaren, dins d'aquest espai geogràfic, ja que considero que sí que formen part del grup de cerca d'informació que utilitzo per al treball. Encara que Santa Coloma i altres pobles de la denominada Baixa Segarra, en aquell moment

formessin part de la diòcesi de Vic, formen part de la Conca de Barberà, almenys de forma administrativa, i per tant, les he tingut en compte.

Pel que fa al temps, la Guerra Civil Espanyola, , que compren els anys entre el 1936 i el 1939, era el període adient per fer un treball d'aquestes característiques. La principal raó era perquè fou el període on més es va perseguir l'Església Catòlica, dins de la Conca de Barberà en època contemporània. Altres vegades s'havia atacat a l'Església, com ja veurem en els antecedents, a la Conca de Barberà, per exemple, com és sabut per les persones que viuen dins de la Comarca, la parcial destrucció de Poblet, l'any 1835. Però si haguera allargat el treball fins aquell any hauria perdut consistència, serien dues històries diferents en un mateix treball, i no és el què jo vull. En canvi, acotant la periodització, puc utilitzar millor la informació cercada, puc fer les meves pròpies hipòtesis i estat de la qüestió sense sortir d'un mateix context històric.

5.2 Context històric

El 19 de juliol de 1936 a Amb la rebel·lió militar dels sollevats del 19 de juliol de 1936, tal com va passar a la majoria dels territoris del país, a la Conca de Barberà, part de les masses populars s'armaren i prengueren el poder dels carrers de les viles, de forma més o menys organitzada depenent del poble.

Els fets foren la conseqüència sagnant de la polarització que s'havia anat accentuant durant els últims anys arran de la proclamació de la República Espanyola, l'abril de 1931, entre els sectors socials conservadors, i les forces situades a l'esquerra del marc polític. Aquest aixecament, que un primer moment, havia de ser un cop d'estat ràpid i amb poques baixes, va derivar en una guerra civil que durà tres anys. El territori quedà dividit en dos blocs, cada un controlat per les faccions esmentades, amb les seves particularitats pròpies i des de la seva visió ideològica de com s'havia de gestionar el poder polític. A Catalunya, dominada per l'espai republicà, i és on es centra el cos d'aquest treball, el procés de la guerra tingué unes característiques específiques²⁵. Com diu la Dra. Pilar Garcia Jordan; “quan les eleccions del febrer de 1936 portaren al poder

²⁵ RECASENS LLORT, Josep. Op cita. Pàgina 20.

el Front Popular, la bipolarització social era una realitat, malgrat els tímids intents per restablir un clima de convivència que els esdeveniments posteriors van impedir”²⁶.

A Catalunya l’aixecament militar dut a terme pels insurrectes fou vençut amb èxit de forma ràpida per part de les forces d’Ordre Públic, però també amb l’ajuda de grups obrers organitzats baix l’aixopluc del seu partit o sindicat corresponent. Aquesta última força no es posà del tot al servei de la República, ni tampoc va lliurar les armes, i es va convertir en un poder paral·lel, capitalitzat per la CNT, el principal sindicat anarcosindicalista, sobretot en els primers períodes d’esclat revolucionari que ocorregueren durant els tres anys que durà la guerra. Aquesta realitat, a Catalunya, va fer que el president Companys acceptés aquest contrapoder. Això va provocar, i és un fet capital per entendre la repressió que va patir l’Església Catòlica i que comença el juliol del 36, la constitució del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya, format pels següents grups: *“tres membres de la UGT, tres de la CNT, tres d’ERC, dos de la FAI, un del PSUC, un d’Acció Catalana, un del POUM, i un de la Unió de Rabassaires”*²⁷. Cada poble constituí el seu propi Comitè Antifeixista, amb els membres de les forces revolucionàries corresponents, i part del comportament descontrolat i anàrquic dels milicians durant el període que del treball s’explica pel fet que, es va convertir en el poder principal del territori, i els ajuntaments, foren, en part, ignorants. Tot i que, com veurem durant el treball, en els pobles de la Conca en nombroses ocasions existia relació entre els membres dels Comitès Antifeixistes i els que conformaven els ajuntaments, això si no eren les mateixes persones. O almenys l’Ajuntament els hi donava legitimitat²⁸. De fet, fins a la constitució dels Consells Municipals al 9 d’octubre de 1936, que ja estaven més controlats pel poder central, és a dir, la Generalitat, els Comitès Antifeixistes van imposar la seva llei, tant en les decisions, com en les accions, i els consistoris van romandre, en més o menys mesura, com a gestors de l’Administració²⁹. Ara bé, d’ençà del 18 de juliol al 9 d’octubre, fou un temps suficient per portar a terme les accions de violència revolucionària que sembraren el terror i la inseguretat arreu dels pobles de la comarca.

²⁶ GARCIA I JORDAN, Pilar. 1986. *Els catòlics catalans i la Segona República (1931- 1936)*. Puigcerdà. Publicacions de l’Abadia de Montserrat. Puigcerdà, 1986.

²⁷ RECASENS LLORT, Josep. Op cita. Pàgina 21.

²⁸ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 408.

²⁹ Op cita. Pàgina 408

Prenen d'exemple un poble de la Conca de Barberà, en l'Acta de Constitució del Front Popular Anti-feixista de la vila de Vimbodi (vegeu Annex 2), se'ns diu que la seva funció és: *“al afecte d’empunyar les armes e intervenir en la vigilància i la custòdia de la població, exercint una escrupolosa vigilància, organitzar patrulles permanents, intervindrà en les centrals de correus i telèfons, estació de ferro-carril, controlant los trens o sigui la requisa de viatgers, circulació de vehicles i persones que transitin per la carretera i per última intervindrà i practicar registres a tots los edificis col·lectiu o particular de suposició dubtosa al règim actual (seria el cas de les esglésies)”*³⁰. Per tant els seus poders i el seu marge d'acció era ampli.

Per formar les milícies de les comarques (vegeu anex 3), calia fer la tramesa amb les següents dades: s'havia de trametre l'acta de la constitució del Comitè local, amb el segell de les organitzacions que l'integraven, el nom de la localitat, el partit judicial amb la comarca a la qual pertany, el nombre de milicians, el material de guerra que controla el Comitè, el nom i cognoms de cada milicià, l'edat, l'estat i la professió, també el nombre de fills que tenia, el cos on havia efectuat ³¹el servei militar i la categoria que tenia i armes que sabia manejar. L'edat dels milicians havia de ser compresa entre els 18 i els 45 anys.

Els comitès locals actuaven de forma independent en cada territori i això provocava situacions diferenciades, com ja veureu quan parlem dels diferents pobles de la Conca. A la comarca va servir per canalitzar de forma violenta, antics odis i disputes personals entre veïns i l'esclat en forma de repressió d'extermini ideològic, on es succeïen l'assassinat de persones de dretes, de diferent classe social i també de religioses, que és el tema del treball. Com veurem més endavant, els fets, a la Conca de Barberà, en la majoria de casos, els ajusticiaments no els van portar a terme ni Tribunals Populars, ni Tribunals d'Urgència, més aviat, grups de veïns descontrolats amb accions dirigides a posar fi als senyals de vida i de símbols, que consideraven reaccionaris, com ho fou la crema d'esglésies i dels objectes sacramentals. De fet, com bé diu Àngel Bergada i Escrivà, que fou Plebà de Montblanc, des del primer moment es procedí a la

³⁰ ACCB. Fons Ajuntament de Vimbodí i Poblet. Acta de constitució del Comitè del Front Popular Antifeixista. Any 1936. CAT- ACCB310-85-T-6073.

³¹ ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Correspondència d'entrada del Comitè Antifeixista. Any 1936. CAT-ACCB310-23-T-22507.

destrucció total de l'Església³², com a institució, i com a pilar central de la vida quotidiana en la vida de l'època. I, de fet, si estudiem els successos que passaren durant el transcurs dels tres anys de guerra, podem dir que aquesta afirmació esdevé sense cap mena de dubte, una veritat absoluta.

Altres persones dretanes, si foren processades per les autoritats locals i foren empresonades a Montblanc, per després ser mobilitzades cap a Barcelona i Tarragona³³, patint diverses sorts. Entre els càstigs punitius, exceptuant la pena de mort, eren les confiscacions de les propietats i el bloqueig dels comptes bancaris de les persones que havien, o almenys eren sospitoses d'haver-ho fet, donat suport als sollevats. Amb aquest caliu efervescent es va forjar el que seria el context històric dels esdeveniments que s'expliquen en el treball.

He de dir que no es tracta de res diferencial, entenent la lògica revolucionaria, amb els successos idèntics que havien passat en les altres comarques del territori català, que també estaven dominades pels Comitès. Ara bé, centrant-nos en el tema del treball, la Conca de Barberà té diversos antecedents pel que es tracta de les accions punitives en contra de l'Església Catòlica, i les veurem en el següent apartat. De fet, segons el llibre *la Historia de la Persecución Religiosa en España 1936-1939*, es comptabilitzen l'assassinat de 4.184 sacerdots a Espanya, dels quals 1.536 ocorregueren a Catalunya³⁴. Per tant, cada territori del país, té la seva pròpia història de persecució religiosa, però en aquest treball ens centrarem únicament en el de la comarca.

5.3 Antecedents

Els primers successos marcadament anticlericals, basats en la destrucció sistemàtica d'edificis patrimonials, més importants dins de la Conca de Barberà, en època moderna, es remunten al 1835, justament al juliol, cent un anys abans dels successos del juliol del 1936, amb la destrucció del monestir de Poblet. Segons diu la revista montblanquina, *Renovació*, en un article de 1931:

³² BERGADA i ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. Pàgina 8.

³³ Op cita. Pàgina 24.

³⁴ MONTERO MORENO, Antonio. *Historia de la Persecución en España 1936-1939*. BAC, Madrid. Pàg. 764-767.

“aquelles turbes incultes de Montblanc, Espluga i Vimbodí de què ens parla la història, i que com a Montblanquis ens fan avergonyir, que un dia de Juliol de 1835 assaltaren Poblet, saquejant-lo i destruint-lo, no eren una legió de barbers menats pel sol afany de robar i destruir, ni tampoc idealistes de tendència antireligiosa, sinó pagesos, gent del poble, cansats de sofrir ignomínies i vexacions, que cregueren arribada l'hora de la justícia, i feren caure ses ires en contra el senyor feudal que els hi xuclava la sang”³⁵.

He posat aquesta cita i no un altra, perquè curiosament, aquestes paraules de l'autor de l'article, Pere de Vilassauba, són semblant a les que es diran en un futur dels seus coetanis que durant a terme la destrucció eclesiàstica cinc anys després de l'escriptura de l'article. A més a més, acaba de la següent manera: *“Cal reaccionar i evitar per tots els mitjans la pèrdua del patrimoni artístic. Sia religiós o profà, perteneix a l'exclusiva propietat del poble, i l'hem de respectar i conservar costi el que costi”³⁶,* demostrant que en aquells anys, en el territori, hi havia persones amb sensibilitat pel patrimoni, i que trobaven una barbaritat la seva destrucció.

Tanmateix, ni les motivacions ni el context històric que van empenyar a aquelles persones que participaren en les destruccions eclesiàstiques del 1835, són les mateixes, que les de les persones que en formaren part en la història del nostre tema. Per això trobo oportú que veiem quines foren les principals ideologies i com s'introduïren dins de la Comarca. Segons l'historiador Andreu Mayayo i Artal, la penetració de les principals ideologies obreres, com el socialisme i l'anarcosindicalisme, dins de la Conca de Barberà fou entre els anys 1910 i 1917³⁷, a través de *“La Justicia Social”* i la constitució de societats pageses. Aquelles societats agrícoles eren d'influència socialista i anarcosindicalista, i en el pensament comú tenien la pràctica de la celebració del Primer de Maig, així com l'ensenyament racionalista, els actes reivindicatius, i d'importància cabdal, pel que fa al tema del treball; l'anticlericalisme. Aquestes primeres accions són les que gestaran les primeres tensions mantingudes en el temps, amb els sectors més conservadors de cada poble, havent-hi més o menys diàleg depenent de les circumstàncies del lloc.

³⁵ Arxiu comarcal Conca de Barberà. Renovació (1916- 1936), 7/ 6/ 1931.

³⁶ Op cita.

³⁷ Op cita. Pàgina 238.

Aquesta penetració es va anar accentuant al llarg dels anys arribant al punt culminant durant la dècada dels trenta. Foren anys on es multiplicaren les formacions partidàries del moviment obrer, així com les seves accions reivindicatives organitzades. En conseqüència també es crea un moviment repressor, empès per la burgesia local, que es tradueix amb empresonaments, propaganda i altres càstigs punitius que es repetiren en altres moviments obrers arreu del país i diríem que del continent.

El catorze d'abril del 1931, amb l'arribada de la República guanyen força els moviments que aposten per una visió més laica de la societat, i també els que aposten directament per un anticlericalisme actiu. També es creen revistes satíriques, on surten membres eclesiàstics, com el mossèn de Montblanc enmig de la imatge (vegeu annex 4)³⁸, Pau Queralt, que seria assassinat durant la guerra, per milicians del poble. Per tant, la qüestió religiosa, ja no es prenia de forma tan seriosa per alguns veïns de la comarca. De fet, no hi ha exemple més clarificador d'això que en la premsa de l'època, a l' Aiguat de Sant Lluç, revista marcadament d'esquerres, diu: *"Que les Constituents además de votar IB separació de l'Església de l'Estat havien d'haver volat la separació de certs individus enredaires de pobles que aprofitant-se del vestit que porten gosen calumniant a tothom."*³⁹, En clara referència als membres de l'Església. A la revista Renovació, ja citada abans, de caràcter socialista, deixa constància d'aquest descontentament contra l'església "els posseïdors de la riquesa són uns dèspotes; que hi ha qui en nom de la religió explota els obrers: que els alts dignataris de l'Església van amb un luxe insultant per al baix i humil sacerdot"⁴⁰. Així i tot, aquestes accions de propaganda i protesta, no ens deixen entreveure indicis que poguessin esclatar en una onada d'extrema violència revolucionària, com ocorregué l'any 36.

Per la seva banda, l'Església contraatacava amb la seva pròpia premsa. Especialment prolífic fou el mossèn de Montblanc, Pau Queralt, que escrivia a Aires de la Conca, sota el seu nom o, sobretot en els articles polítics, amb el pseudònim de Jordi de la Conca. En ells es veu un fort patriotisme català, favorable a la Lliga Catalana, així com una actitud crítica amb el moviment comunista i l'anarcosindicalista. També fou

³⁸ Arxiu Comarcal Conca de Barberà – L'Aiguat de Sant Lluç (1931-1932) 24/ 12/ 1931. Pàgina 1.

³⁹ Arxiu Comarcal Conca de Barberà - L'Aiguat de Sant Lluç (1931-1932) 19/ 11/ 1931. Pàgina 3.

⁴⁰ Arxiu Comarcal Conca de Barberà. Renovació (1916- 1936), 07/ 06/ 1931. Pàgina 5.

crític amb el règim comunista, com podem veure a l'article *A un pagès què es diu comunista* (vegeu annex 5): “amb el delegat, el policia o soldat vermell (esbirro) que et vindria a incautar-se i disposar de la teva collita, de tota la teva collita, perquè d’ella amb el comunisme no n’ets amo tu, sinó el Govern, el Soviet, l’Estat, diga-li com vulguis”⁴¹. Més endavant, el dos d’agost de l’any 1936, el mossèn Pau Queralt i Gaya seria martiritzat⁴². Sortirà esmentat en altres apartats, aprofundint en el seu martiri i la seva obra, però l’he utilitzat aquí com a exemple de que, a la Conca de Barberà, hi havia membres eclesiàstics que participaven dins la premsa conservadora, i que activament confrontaven amb les paraules els moviments obrers. A més a més, sent intel·lectual i prolífic, a més actuant a Montblanc, la capital de la Comarca, la seva obra ha arribat intacta i està ben documentada. No fou aquesta, la causa de la seva mort, perquè altres mossens que es mantingueren en silenci, també foren martiritzats, però he trobat convenient posar-ho perquè es vegin reflectides les tensions que ja hi havia abans de la Guerra. Anteriorment ja hi havia hagut una temptativa d’actuar en contra l’església, que podia arribar a albirar que ocorregués en un futur pròxim, el mateix Pau Queralt en dóna constància en el seu article, *La lliçó del 6 d’octubre*, escrit el vint-i-cinc de gener del 1936, uns mesos abans de la seva mort, que diu, parlant de Montblanc, i sota el pseudònim de Jordi de la Conca: “la nit del 6 d’octubre, un dels caps revolucionaris de la nostra vila llançava flastomies contra els revolucionaris, perquè aquests, de cap manera es volien contenir i a cada moment amenaçaven a passar per damunt de tota autoritat i llançar-se en desbandada per a assaltar bancs, domicilis particulars, i atemptar contra ciutadans”⁴³ i segueix amb “de passar davant aquella revolució, els mateixos caps de la revolta política haurien estat tombats del seu lloc per elements extremistes i sanguinaris. L’instint satànic de l’odi, hauria estat la guia de la multitud bojament armada pels elements polítics. A alguns d’aquests, no els tocava la camisa al cos”⁴⁴. Si aquesta aproximació dels fets és certa, ens dóna a entendre que els ànims a poc a poc estaven cada cop més enervats i que els elements extremistes estaven agafant força i estaven disposats a utilitzar la violència, i aquest, trobo jo, si que seria un antecedent pels esdeveniments sagnants que havien de passar. De fet, els primers

⁴¹ Arxiu Comarcal Conca de Barberà. Aires de la Conca (1925-1936), 04/ 06/ 1932. Pàgina 2.

⁴² PUIG I TARRECH, Roser. Op cita. Pàgina 9.

⁴³ Arxiu Comarcal Conca de Barberà. Aires de la Conca (1925-1936), 25/ 01/ 1936. Pàgina 3.

⁴⁴ Op cita. Pàgina 3.

incidents que podem relacionar directament amb els fets que passarien posteriorment, també són narrats pel mateix mossèn Pau Queralt, en un article del vint-i-u de gener del 1936 amb l'article *La Creu de la Vall* on narra les primeres destruccions de patrimoni eclesiàstic, uns mesos abans de la creació dels comitès. En aquest cas es tractava d'una creu neoclàssica situada prop de la vila de Montblanc, a la carretera de Reus, enderrocada i destruïda una nit de dissabte. El final de l'article acaba amb un: "*que Déu i la Pàtria perdonin els malfactors i els inductors*"⁴⁵.

Amb la hipòtesi que els articles de Mossèn Pau Queralt pogués encendre encara més els ànims de la població contrària a ell, jo considero, que tampoc és que s'utilitzés un llenguatge gaire bel·licós, almenys en els articles, desconec què deixa o deixava de dir en les homilies. Ara bé, pel que fa als articles, evidentment no responen al nivell d'extrema violència que s'utilitzà quan esclatà la revolució. Que ocorreguessin aquests fets ho explica de forma clarificadora el cronista Lluís Vives i Poblet quan narra els fets de les primeres setmanes de destrucció religiosa a la comarca:

"gent que se li havia predicat massa que calia fer una Revolució, i que era indispensable la destrucció de caducs anacronismes que barraven el pas d'una novella aurora boreal de llibertat i amb el jornal assegurat. I sense crits d'enardiment, sense blasfèmies revolucionàries, d'una manera mecànica, com una feina qualsevol, portaven a terme l'ordre terrible d'esmicolar imatges i trossejar frisos daurats, que tant de consol havien prodigats als afligits de tota la vida, i barroerament, eren grapejades aquestes figures sagrades que fins aleshores tothom rebia de genolls"⁴⁶.

També existeixen altres antecedents, que són més específics i de caràcter personal, és a dir, que expliquen per què hi podia haver cert odi en un mossèn en concret, fos per discussions passades, publicacions o accions concretes. En aquests casos, els antecedents no estaran aquest apartat, s'explicaran en el de la repressió contra els membres de l'església, quan expliqui aquell cas en concret, per tal de fer més fluida la narrativa del treball.

A Barberà de la Conca, un poble de forta tradició socialista, on el sentiment laic, i també anticlerical pels més extremistes, ja estava arrelat dins del poble. El 26 d'abril

⁴⁵ Arxiu Comarcal Conca de Barberà. Aires de la Conca (1925-1936), 25/ 03/ 1936. Número 268. Pàgina 5.

⁴⁶ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op Cita. Pàgina 413.

de 1936, molts nens del poble havien d'anar a rebre la primera comunió, però la influència era mínima. Ja abans, amb la proclamació de la república, s'havia acordat no batejar a cap més nadó⁴⁷. De la mateixa manera, a Sarra, quan hi hagué els fets revolucionaris de 1934, apressaren al rector del poble, Lluís Sans Vinyes, i després del seu alliberament, hi hagué estira-i-arrosses entre ell i els polítics de Sarra, que anaven canviant el pany de la porta de l'església⁴⁸. Per tant, cada poble tenia el seu propi nucli ideològic i és difícil afirmar que el moviment anticlerical a la comarca s'estenia de forma homogènia. El fet generalitzat, que va passar tant a la Conca de Barberà, com a Catalunya, com diria, la resta d'Espanya dominada pel bàndol republicà, l'explica Lluís Vives Poblet:

*"El sectarisme anticlerical que imperava pregonament en amplis sectors de l'obrerisme, principalment pel manifestat repetidament dretisme del clergat espanyol, feu que els revolucionaris, passats els primers moments del combat que posava a les seves mans nombroses casernes de l'exèrcit i enormes quantitats de fusells, metralladores i canons, es decantessin tot seguit a incendiar esglésies i assaltar convents, cosa que ocorregué gairebé arreu on els republicans havien resultat vencedors"*⁴⁹.

5.4 Destrucció del patrimoni religiós

Els fets que es narren en aquest apartat són d'una gran importància històrica. En primer lloc, perquè mai abans hi havia hagut una destrucció del patrimoni històric d'aquestes magnituds, i més, a una institució tan important, fins i tot es podria dir, que un pilar que estructurava la vida diària d'una bona part de la població, sobretot en aquells temps, directa o indirectament, estès a tots els pobles de la comarca. En segon lloc, perquè el fet encara té conseqüències, ja que els nostres pobles van perdre una riquesa material, en matèria d'objectes d'art, que ja mai més recuperariem. A més a més, la destrucció fou ràpida, com ara veurem, en pocs dies es van buidar la majoria de les esglésies i, o bé es va cremar, o bé es va saquejar, la major part del mobiliari; retaules,

⁴⁷ BACO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 269-272.

⁴⁸ Op Cita. Pàgina 336-338.

⁴⁹ VIVES I POBLET, Lluís. *La Mare de Déu de la Serra durant la Guerra Civil*. El Foradot. Número 37. 2006. Pàgina 20-22.

altars, copes, calzes, reliquiaries i un gran reguitzell més dels objectes que acostumen a omplir i decorar les plantes dels edificis eclesiàstics. Cal afegir, que en alguns pobles, ja veurem, també s'entrà dins de les cases dels veïns practicants del catolicisme, i se'ls privà dels objectes religiosos que tenien en propietat. Procuraré narrar-ho de forma cronològica i atendible, no poble per poble, encara que pot en alguns casos serà així, per evitar fer un text que podria ser enrevessat.

Els fets comencen poc després de la resposta popular en contra de la rebel·lió militar. Si aquesta bé ocorregué el 19 de juliol de 1936, i en aquella data, que fou en diumenge, les parròquies de la comarca encara pogueren celebrar missa⁵⁰, fou l'última que se celebraria en molt de temps, exactament fins que no s'acabés la guerra i es tornessin a celebrar els oficis. Hem de tenir en compte, que tot i que la principal destrucció d'esglésies a la comarca va tenir lloc entre el 21 de juliol i el 27 del mateix mes de 1936, en especial les nits del 21 al 22⁵¹, com hem vist a l'apartat d'antecedents, mesos abans, sobretot a Montblanc, ja s'havia escrit el pròleg, una avantsala, a la destrucció religiosa que s'esdevindria durant l'última setmana del juliol. El 13 de març, per exemple, es va destruir la Creu de les Roquetes, d'estil barroc, situada a les afores de la vila⁵².

Centrant-nos en els fets centrals, el diumenge dia 19 de juliol el rector de Solivella Mn. Jaume Sanromà i el Vicari Mn. Joan de Déu Punseda i Gonzlez, celebrarien la missa. A la tarda seria expropiada pel Comitè amb un cartell a la porta que posava "Incautat". L'edifici queda sense culte el 20 de juliol i no es restaurà fins al mes de gener de 1939⁵³. Per tant podem veure que en alguns pobles hi ha un afecte immediat, o una contra resposta, a la sublevació militar orquestrada pel bàndol nacional, contra els elements considerants reaccionaris. El mateix matí del dia 20, també es va fer tancar l'Església de l'Espluga de Francolí⁵⁴, es va fer dimitir a l'alcalde del poble i el Comitè Antifeixista Local

⁵⁰ ESCRIVÀ I BERGADÀ, ÀNGEL. Op cita. Pàgina 11.

⁵¹ GRAU I PUJOL, Josep M.T. El Foradot. Número 52. *Notes sobre la protecció del patrimoni artístic a la Conca de Barberà durant la Guerra Civil*. Montblanc. 2009. Pàgina 16.

⁵² BATALLA I BADIA, Francesc. Aplec de Treballs 9. *Els monuments i objectes d'interès artístic o històric destruïts l'any 1936 a Montblanc*. Montblanc. 1989. Pàgina 119.

⁵³ TORRES I CAPDEVILA, Enric. Gira-Sol. Número 62. 1996. *Màrtirs del Crist. Aniversari d'una tragèdia parroquial*. Solivella. Pàgines 29-30.

⁵⁴ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. Pàgina 11.

pren el poder del municipi. “El dia 21 el Comitè incauta la badia” fent-la la seva seu⁵⁵. També es confisca el convent de Paüls, que durant el que queda de guerra, seria utilitzar com a escola⁵⁶.

En alguns pobles va començar la persecució als membres eclesiàstics com veurem en apartats posteriors. Al vespre d'aquell mateix dia, segons Àngels Bergadà, a Vimbodí es va celebrar una reunió on es va decidir anar a cremar el Centre Parroquial i l'església, i a la mitja tarda de l'endemà, el 21, quatre milicians es van presentar a l'abadia per exigir que se'ls hi entreguessin les claus de l'edifici⁵⁷.

A la nit del 21 va començar la destrucció sistemàtica i descontrolada, a Montblanc, a quarts d'una de la nit, un grup de joves, que no he pogut identificar a quina organització en concret pertanyien, es dediquen a recórrer els carrers per destruir les imatges de capelletes o nínxols que decoraven les parets dels barris. A l'Església de Santa Maria van intentar calar la part Baixa de les grans portes que clouen el temple. Els dos mossens que hi havia a dins (vegeu la pàgina de l'apartat dels martiris) combatien el foc, com ho feren per fora els municipals fins que pogueren acabar-lo d'apagar⁵⁸. Tot i que alguns membres d'Esquerra Republicana consideraven que calia salvar els edificis religiosos i part dels objectes artístics. Tanmateix la iconoclasta dels partits i les organitzacions del Front Popular i part de la massa, van exigir la total destrucció de les peces, que no veiem de cap manera el seu valor artístic, sinó que les consideraven símbols d'opressions que havien de ser esborrades. Per això el Comitè Antifeixista del poble va decidir buidar les esglésies d'imatges i d'objectes. La tasca la va encarregar als paletes de la vila, que pertanyien a la CNT, dirigida en aquell moment per Tadeu Miró Civit⁵⁹. La destrucció de l'església durà gairebé una setmana, i de les tres esglésies principals de Montblanc, Santa Maria, Sant Miquel, la Serra i també altres temples, només es van quedar amb les parets. Els inventaris del Comitè del Front Popular de Montblanc, em relació als objectes confiscats (els quals, alguns serien salvats, com veurem posteriorment), comencen anomenant els temples amb el terme “ex-Església”

⁵⁵ DD.AA. *La custòdia de la parroquia de Sant Miquel de l'Espluga de Francolí*. Cossetània Edicions. Valls. 2003. Pàgina 29.

⁵⁶ DD.AA. Op cita. Pàgina 30.

⁵⁷ BERGADÀ i ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. Pàgina 10-11.

⁵⁸ VIVES POBLET, Lluís. Op cita. Pàgines 20-22

⁵⁹ VIVES POBLET, Lluís. Op cita. Pàgina 20-22.

(vegeu annex 6), per exemple “Relació d’objectes i bens incautats a l’Església de la Serra”⁶⁰ i així successivament amb la de Santa Maria⁶¹ i Sant Miquel⁶².

Segons el cronista Lluís Vives i Poblet “A camionades tot fou trasbalsat al Pont Nou, i llençat daltabaix en una impressionant i tràgica pira”. “Els profanadors... eren gent organitzada, enquadra en els sindicat respectiu... Paletes i manobres, ni descreguts ni sectaris, que guanyaven la vida fent un fent treballs i perillosos”⁶³.

Els objectes d’art i d’interès històrics desapareguts l’any 1936 a Montblanc, a diferència d’altres pobles, està àmpliament documentat. A més, a més, ho està de forma primerenca. Ja en un article prou complet, publicat l’any 1958 (vegeu annex 7) en el Butlletí Montblanc, titulat *Los objetos de arte e interés históricos*⁶⁴. L’article ens diu: “la oportunidad de conmemorarse en estos días el XXII aniversario de las fechas en que aquella desencadenó, nos da pie para publicar en el BOLETÍN la relación -quisieramos que completa- de todo lo que la revolución roja destruyó... dos 22 años transcurridos dan suficiente margen de Seguridad a lo que consideramos desaparecido”⁶⁵. Utilitzant aquest mateix article, citaré alguns dels objectes més importants que desaparegueren o foren destruïts, aprofitant que en els altres pobles aquesta informació no està recopilada de forma tan minuciosa. M’abstindré, però d’esmentar cada un dels objectes, donat que seria massa extens i tediós i no aportaria més valor a la narració. Començant pel Temple Arxiprestal de Santa Maria, van ser destruïts: el retaule barroc de l’Altar Major, del segle XVIII, el retaule barroc de Sant Juan del segle XIV, i el retaule barroc de Sant Francesc Javier, construït l’any al 1686, es van destruir imatges de Crist crucificat i altres talles de fusta. Al temple de Sant Miquel, van ser destruïts: un Sant Crist gòtica del segle XV, i un taules de les vides de Sant Eloy, Abdón i Senen del mateix segle, així com una imatge de Sant Antoni, dos grans quadres del segle XVIII i unes imatges de pedra dels quatre evangelistes, que eren modernes. Del Santuari de la Mare de Déu de

⁶⁰ ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Relació de béns incautats pel Comitè del Front Popular al Monestir de la Serra. Any 1936. CAT- ACCB310-23-T-21370.

⁶¹ Ajuntament de Montblanc. Relació de béns incautats pel Comitè del Front Popular a L’Església de Santa Maria. Any 1936. CAT. ACCB310-23-T-21371.

⁶² Ajuntament de Montblanc. Relació de béns incautats pel Comitè del Front Popular a l’Església de Sant Miquel. Any 1936. CAT. ACCB310-23-T-21372.

⁶³ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 413.

⁶⁴ Autor anònim. Butlletí Montblanc número 100-101. Los objetos de arte e interés históricos desaparecidos en 1936. 1958.

⁶⁵ Autor anònim. Butlletí Montblanc número 100-101. Los objetos de arte e interés históricos desaparecidos en 1936. 1958. Pàgines 2 (380)

la Serra, en va desaparèixer l'altar major, Neoclàssic, i de l'Església de la Verge de la Mercè i la de l'Hospital de Santa Magdalena, en van destruir les imatges. Finalment, de l'Ermite de Sant Joan en van desaparèixer les imatges i un retaule d'alabastre, del qual en queden algunes restes. De l'Arxiu Parroquial de Santa Maria, en va desaparèixer documentació antiga sobre la Comunitat dels Preveres⁶⁶.

Més endavant, aquesta llista d'objectes desapareguts s'ampliaria. A l'església de Sant Miquel només en quedaren les parets nues, i fins i tot van aixecar el paviment del terra per tal d'utilitzar la nau com a garatge i taller d'automòbils⁶⁷. També destaco que a l'església de Santa Magdalena de l'Hospital, hi havia un retaule amb vuit taules representant escenes de la vida de santa Magdalena i tres plafons amb la imatge de dos profetes i l'escut de Montblanc. Eren peces datades del 1503. Van ser desmuntades i se'ls hi va perdre la pista, i no hi ha constància que fossin destruïts. Això ha provocat la seva recerca. Segons els rumors de l'època, podia haver sigut portar a Girona o a Barcelona, però no s'ha localitzat amb èxit.

A la nit del 21 de juliol a Vimbodí, una trentena d'home calaren foc al Centre Parroquial, on cremaren la biblioteca. A les dues de la matinada pujaren cap a l'església i van treure els objectes per fer una foguera al patí de l'església. Entre els retaules destruïts n'hi havia uns de gòtics procedents de Poblet. Més endavant l'església fou convertida en una quadra per animals.⁶⁸ Igual de greus foren els successos que ocorregueren aquella mateixa matinada a Sarraí, on es crema l'església, per després dinamitar-la. Els objectes s'havien cremat a la porta d'entrada, i a més, es destrueix l'arxiu parroquial i el retaule barroc de Sants Metges⁶⁹.

La nit del 22 de juliol al 23 fou el torn de la Guàrdia dels Prats. Com a objectes importants va ser destruïda l'urna reliquiari, sense fer cap mena de cas a les ordres de l'alcalde del poble, que el seu objectiu era enterrar l'urna al cementiri. Davant les escales de l'església es va encendre una gran foguera, i es van anar traient els objectes per tal de llençar-los dins de les flames; les relíquies de Santa Oliva, elements litúrgics, imatges

⁶⁶ BUTLLETÍ MONTBLANC. Pàgines 2-3-4.

⁶⁷ BADIA I BATALLA, Francesc. Op cita. P.104.

⁶⁸ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. P 12

⁶⁹ MARSAL I BONET, Antoni. *Santa Maria de Sarraí. L'Església i la vila*. Cossetània Edicions. Valls. 2017. Pàgina 81.

i paraments⁷⁰. Una imatge de Sant Jaume pescador presidia l'Altar Major, i va ser destruïda juntament amb l'altar. La mateixa sort va patir una imatge de Sant Pere Armengol, que era venerada a la capella lateral de finals del segle XVII, encarregada per l'arquebisbe de Tarragona, Josep Llinàs, on van ser traslladades les despulles del sant, al dia 3 de setembre de 1702⁷¹.

Els fets de Solivella, com tothom sap a la Conca de Barberà, durant la Guerra Civil, els fets foren els més traumàtics. A causa de l'aixecament en armes de la gent dretana del poble per recolzar als sollevats del bàndol nacional, els milicians primer hagueren de sufocar aquesta revolta localitzada. Per això la destrucció religiosa fou uns dies més tardana i es va dur a terme entre la tarda del 25 i el matí del 26 de juliol. En aquest cas, l'administració del poble va prendre un paper actiu, ordenant les confiscacions i requis. És en aquell període de temps que s'obren les portes de l'església, i un milicià dispara sobre l'altar major. També es va destruir la imatge de la façana i es va obrir el balcó. Després procediren a desmuntar els altars i altres objectes litúrgics, per posar-los dins de carros i transportar-los cap als afores del poble per tal de cremar-los. Dins de la destrucció, els objectes més preuats que hi trobem, són el retaule del Sagrat Cor i l'Altar Major de l'Assumpta, també el retaule del Roser i de Sant Isidre, i també un Sagrari de grans proporcions d'estil barroc. Es van requisar les campanes i l'edifici, no va rebre més danys estructurals, però va ser convertit en magatzem d'ordi i en garatge. La rectoria també es va reconvertir en un lloc d'activitats per les Joventuts Llibertàries, o sigui, les joventuts del sindicat CNT-FAI⁷².

A Solivella, per les persones religioses la crema dels objectes va representar de forma del un càstig, i a més a més, un doble trauma, ja que "per ordre de l'Ajuntament es van fer confiscacions, registres, requis, es va saquejar l'Església i se'n van cremar les imatges, acte en el qual van obligar a participar també persones de dreta"⁷³ així ho va declarar un veí a l'acabar la guerra davant les autoritats franquistes: "“el 22 de gener de 1939, declarà Josep Montseny Ballart, de cinquanta-sis anys, el qual va manifestar que per ordre del comitè local li foren confiscades dues finques situades al terme

⁷⁰ MATA DE LA CRUZ, Sofia. *Relació de les set urnes de St Pere Ermengol. La Guàrdia dels Prats, Conca de Barberà (segles XV-XX)*. 2011. Pàgina 74.

⁷¹ BADIA I BATALLA, Francesc. Op cita. Pàgina 119.

⁷² CAPDEVILA I TORRES, Enric. Op cita. Pàgina 30.

⁷³ SANS I TRAVÉ, Josep Maria. Op cita. Pàgina 32.

municipal de Solivella. Declarà així mateix, que va ser obligat a traslladar les imatges de l'església al lloc on foren cremades”⁷⁴. A la plaça Major es va fer una foguera amb imatges, quadres i llibres procedents de les cases del veïnat.⁷⁵

A Santa Coloma de Queralt es va canviar el nom del poble, per eliminar qualsevol referència religiosa:

*“Se sol·licita el correspondiente permiso para cambiar los rótulos de las carreteras para que en substitución de Santa Coloma diga “Segarra de Gaià””*⁷⁶ i també es dictamina *“Se acuerda destruir la capilla de Santa Coloma”*⁷⁷.

També es va procedir a la crema de l'església de la vila. En el qual algunes fonts diuen que es va produir el 24⁷⁸, i en altres, com en el cas del Martirologi de la Conca, se'ns diu que ocorregué al dijous dia 23, i que entre el saqueig i la crema, van desaparèixer les joies parroquials i el bust reliquiari⁷⁹. Al mateix poble, el santuari de Santa Maria de Bell-Lloc va ser incendiat, creant greus desperfectes, com el desprendiment de la coberta, i d'alguns trossos de la paret⁸⁰. Aquell mateix dia, el 23, un grup de revolucionaris crema l'església d'Aguiló⁸¹.

En alguns casos, com podeu veure, la gent del poble no participava en les cremes, sinó que eren partides de milicians forasters, les que anaven poble per poble a enllestir la feina que no havien fet els mateixos vilatans. Va arribar a Belltall una partida d'anarquistes, d'origen no especificat, i van cremar les imatges de l'església parroquial i van estirar la creu del terme amb una soga, fins a enderrocar-la⁸². Ja el dia abans, un òmnibus d'anarquistes forasters visitaren Conesa i exigiren l'entrega de les claus de l'església per extreure'n les imatges i cremar-les. També es va destruir l'altar del Roser. La resta d'objectes que es salvaren aquell dia, foren cremats l'endemà i l'edifici va ser convertir en un magatzem⁸³.

⁷⁴ Josep Maria Sans i Travé. Op cita. Pàgina 38.

⁷⁵ CAPDEVIAL I TORRES, Enric. Pàgina 30.

⁷⁶ SEGURA I VALLS, Joan. *Història de Santa Coloma de Queralt*. Ajuntament de Santa Coloma de Queralt. Santa Coloma de Queralt. 1984. Pàgina 452.

⁷⁷ SEGURA I VALLS, Joan Op cita. Pàgina 452.

⁷⁸ SEGURA I VALLS, Joan. Pàgina 452.

⁷⁹ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Pàgina 15.

⁸⁰ MASSÓ CARBALLIDO, Jaume. *Patrimoni en perill. Sobre el salvament de l'Església de Santa Maria de Bell-Lloc*. Edicions del Centre de Lectura. Reus. 2004. Pàgina 197.

⁸¹ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Pàgina 16.

⁸² DD.AA. Belltall. Ajuntament de Passanant- Belltall. Valls. 1991. Pàgina 208.

⁸³ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Pàgina 19.

El mateix 25 es va produir un dels fets més greus, es va enderrocar per complet l'església d'estil barroc del municipi d'Ollers. Durant aquella jornada, prop de les cinc de la tarda, un grup de milicians provinents de Barberà de la Conca, que van demanar les claus de l'església, per saquejar-la i profanar els tres sepulcres que hi havia a l'interior. Ara bé, per culpa de la problemàtica tasca de desmuntar els retaules, amb l'objectiu de cremar-los a fora, com havia passat en els altres pobles, van decidir, que si no podien fer-ho fora, encendrien el foc a dins. Van omplir la nau de llenya i van encendre una foguera. Durant la crema, el foc va provocar l'ensorrament de la nau. Avui en dia només en segueixen de peu i en un estat ruïnós, la façana, la base del campanar i el lateral dret amb els arcs i els pilastres⁸⁴. La destrucció també va acabar amb objectes d'especial valor i a diferència d'altres pobles d'igual de petits, aquests estan documentats: com "Altar Major de Barberà escrit per l'escultor Isidre Espinalt, un escultor fill de Sarra. Fou cremat. La part central l'ocupava una Verge asseguda sobre núvols, en un tren inferior hi havia les talles de Sant Josep i Sant Gaspar i la part superior les imatges de Santa Anna amb la Verge quan era petita agafada a la mà, i Sant Joaquin"⁸⁵. Les relíquies de Sant Jeroni Emilià, Santa Rufina i Sant Ignasi de Loiola, van ser destruïdes posteriorment, o sigui, el dia 25⁸⁶. Al mateix poble, l'ermita de Santa Anna va ser incendiada, i més endavant li van caure al damunt dos obusos que en van enderrocar la volta⁸⁷. L'església va acabar servint com a magatzem per les eines i els carros del camp⁸⁸. Aquella mateixa jornada, els milicians van entrar l'Església de Senan i van disparar sobre del sagrari i repetint els mètodes que es feren en els altres pobles, es va buidar la nau dels objectes artístics i litúrgics i es va formar una foguera davant de les portes de la mateixa església, on es va produir la crema del patrimoni⁸⁹.

El 27 de juliol començaria la traca final, de forma intensa, d'aquella setmana de destrucció religiosa. Es van cremar els objectes de les esglésies de Pira Forès, Llorac,

⁸⁴ QUIJADA I BOSCH, Joan Maria. Aplec de treballs. Número 30. *Construcció de la nova església d'Ollers durant la immediata postguerra (1941-1943)*. Montblanc. 2012. Pàgina 189-199.

⁸⁵ FUGUET, Joan. Llum . Número 71. *L'Altar Major destruït el 1936*. Barberà de la Conca. 1992. Pàgines 12-13.

⁸⁶ QUIJADA I BOSCH, Joan Maria. Aplec de Treballs. Número 32. *Notes sobre la relíquia i l'erecció de la capella de Sant Vicenç màrtir a l'església parroquial de Santa Magdalena de Blancafort (1710-1762)*. Montblanc. 2014. Pàgina 224.

⁸⁷ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. Pàgina 14.

⁸⁸ Rojos en Tarragona y su provincia. Pàgina 91.

⁸⁹ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. Pàgina 14.

Santa Perpètua de Gaia, Prenafeta, Rojals, Segura, Vallclara, Vilaverd, Vallverd i Vellespionsa. Els mateixos fets tingueren lloc a l'Espluga de Francolí, amb la crema total dels objectes fora l'església, i amb la conversió de l'edifici ja buit en un mercat, i posteriorment en un magatzem. En el poble també va ser saquejat el col·legi de les Germanes Carmelites de la Caritat i també es van cremar els objectes religiosos. Més tard, el col·legi, de la mateixa manera que li passà a l'església, i el van transformar en un magatzem.⁹⁰

A la vila de Lilla, d'una forma semblant al que va passar a Solivella, els milicians passaren per les cases dels veïns exigint l'entrega dels objectes personals de caràcter religiós per tal de procedir amb el seu saqueig o crema. Del municipi, tots van ser cremats, i només es van salvar alguns llibres sacramentals i un calze de plata. L'església passà a ser la seu d'una companyia de transmissions de l'exèrcit republicà durant la guerra i l'abadia es va convertir en la seu del Comitè Antifeixista local⁹¹.

A les darreries de juliol, específicament el dia 28, es van cremar prop del riu, els retaules i els ornaments de l'església de Vilaverd, que quedà sense ornaments ni objectes, i també sense campanes, que van ser requisades⁹². Les imatges de les ermites de Les ermites de la Santíssima Trinitat a l'Espluga, dels Sants Metges a Sarra i Montgoi a Vilaverd, també foren van ser cremades a l'exterior⁹³.

No només es cremaren les imatges i els objectes litúrgics fora de les esglésies. En alguns pobles, directament ni tan sols es van treure els objectes, sinó que es cremaren a dins del mateix temple. Aquest va ser el cas dels següents pobles: Forès, les Piles, Vimbodí i a l'Església de Sant Salvador, a Rocafort de Queralt⁹⁴, d'on són natural, i on es va cremar el retaule (vegeu annex 8) i l'edifici es va utilitzar com a magatzem.

Curiosament, després de tots aquests actes, en els quals la institució estava perseguida, el Comitè de Montblanc fins el 30 de juliol, en l'acta número 5, no va dissoldre les Joventuts Cristianes⁹⁵.

⁹⁰ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. Pàgina 23.

⁹¹ DD.AA. GRAU I PUJOL, Josep Maria. PUIG I TARRECH, Roser. Lilla l'aproximació a la història d'un poble. Parròquia de Sant Joan Evangelista. Lilla. 1996. Pàgina 179.

⁹² ANDREU I ROSICH, Joan. El Francolí. Número 42. Vint-i-dos anys d'història de la façana de l'església parroquial de Sant Martí de Vilaverd. 1936-1958. Espluga de Francolí. Febrer 1987. Pàgina 9-10.

⁹³ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. Pàgina 27.

⁹⁴ CLIMENT, Lluís. Op cita. Pàgina 90.

⁹⁵ Acte del Comitè Antifeixista de Montblanc al 1936 Ref 17 llig 2 ud.19117. Fons Ajuntament de Montblanc. 1936. CAT-ACCB-23-T-19117.

Després d'aquesta setmana de juliol, la destrucció ja va ser més esporàdica i minsa, en part, perquè dins de la Comarca, ja hi quedaven pocs objectes per cremar, i ja s'havien confiscat les esglésies, on ja no s'hi celebrava el culte. Tanmateix, després d'aquest juliol, es feren encara accions en contra l'església. Si consultem les actes del Comitè Antifeixista de Montblanc, en l'acta número 30, datada en el 9 de setembre, es redacta: *"Procedir a treure les campanes dels edificis religiosos i oferir-los per a la construcció de material bèl·lic"*⁹⁶. A Savallà del Comtat en representació del Comitè Antifeixista, el vint-i-set de setembre es transmet a la Generalitat una acta d'ocupació del Rectorat (vegeu annex 9) on *"En el lloc més visible de l'immoble de referència és inserit un cartell fent constar l'ocupació practicada"*⁹⁷. Aquest document també ens interessa perquè la lletra petita, ens indica que *"Si es tracta de bens comunals i casses parroquials es dirà: Pel referir-se aquesta ocupació (béns comunals o cases parroquials) es farà constar que des d'ara passa a plena propietat de l'Ajuntament conforma disposa l'article 3.r del Decret del 5 d'agost de 1936"*⁹⁸. Per tant, des de la Generalitat, es va intentar regularitzar les ocupacions que ja es portaven a terme setmanes abans.

Per finalitzar, el següent acte més greu en contra del patrimoni, el trobem ja al final de la Guerra Civil, al municipi de Sarraí. En el qual, dos dies abans de l'entrada dels nacionals, les persones que escapaven del poble per temor a les represàlies, van fer un últim acte en contra l'església, i el 12 de gener de 1939, van decidir dinamitar el campanar i també gran part de la façana del temple⁹⁹, que d'altra banda ja estava prou danyat pels successos del juliol de l'any 36. L'explosió de la dinamita per força també va afectar als edificis adjacents.

Hi va haver altres circumstàncies pròpies de les conseqüències de la Guerra Civil, que propiciaren el continu deteriorament dels edificis religiosos. Com per exemple, l'arribada de refugiats de guerra provinents d'altres territoris de l'Estat espanyol. En deixa constància en una carta, dirigida a Ignasi Mallol, el diplomàtic i egiptòleg Eduard Toda Güell, que s'encarregava en aquells moments del Monestir de Poblet:

⁹⁶ Acte del Comitè Antifeixista de Montblanc al 1936 Ref 17 llig 2 ud.19117. Fons Ajuntament de Montblanc. 1936. CAT-ACCB-23-T-19117.

⁹⁷ ACCB. Fons Ajuntament Savallà del Comtat. Comitè Antifeixista, acta d'ocupació de la rectoria. Any 1936. CAT-ACCB310-43-T-3951.

⁹⁸ Op cita.

⁹⁹ MARSAL I BONET, Antoni. Op cita. Pàgina 84.

“Estimat amic: Sembla que en la pròxima arribada de refugiats de les Vascongades dona que pensar en el llocs on seran acollits... mirarem primer si hi queda res que’s pugui fer malbé, per retirar-lo, entenen que’ls de Vimbodí hi deixaren objectes que abans pensaven retirar”¹⁰⁰.

El convent de la Mercè de Montblanc durant els tres anys de guerra, també va ser tenir diverses funcions. Entre elles la de formació i allotjament de tropes i com a centre d’acollida de refugiats. A més a més, entre l’any 1936 i el 38, va acollir a tropes de les Brigades Internacionals¹⁰¹.

L’intent d’esborrar les costums religioses també el trobem en l’eliminació del descans dominical a Montblanc. Tanmateix, a l’acta del Comitè número 54 del 9 d’octubre, dicta: “fer públic que per mitja de pregons que a partir del proper diumenge s’observarà el descans dominical en la mateixa forma que s’efectuava abans del 19 de Juliol darrer”¹⁰².

En les conclusions d’aquest apartat podem afirmar, que si bé en alguns llocs els esdeveniments foren més intensos que en d’altres, cap dels pobles de la comarca es va salvar de la destrucció religiosa. La diferència rau en els llocs on fou més o menys organitzada per les institucions, o si foren provocades directament per les masses en un període de gran tensió, per l’esclat de la guerra, on els carrers i les emocions estaven en bullici. El fervor revolucionari d’aquests primers dies tenia un caràcter marcadament destructiu per acabar amb els símbols del passat. Per entendre els esdeveniments hem de tenir en compte que tingueren lloc en un punt culminant de rancúnies, ideologies i tensions que ja s’havien estat gestant durant anys i cresqueren per explotar en aquells dies. Així podem explicar que la destrucció es va fer de forma sistemàtica i amb tanta rapidesa. També en dona testimoni la bibliografia d’aquesta confluència de factors: “En una setmana, arreu de la Conca no quedava pràcticament cap església, temple, o ermita, sense cremar o profanar... majoritàriament els Comitès no incitaren a calar foc, tampoc no ajudaren a evitar-ho” ¹⁰³.

¹⁰⁰ GRAU I PUJOL, Josep Maria. El Foradot. Número 52. 2009. Op cita. Pàgina 19.

¹⁰¹ PORTA, Josep Maria i SERRA, Gabriel. El convent de la Mercè de Montblanc (1835-1954). Pagès Editors. Montblanc. 1994. Pàgina 119.

¹⁰² Acte del Comitè Antifeixista de Montblanc al 1936 Ref 17 llig 2 ud.19117. CAT-ACCB-23-T-19117.

¹⁰³ ARTAL MAYAYO, Andreu. Op cita. Pàgina 413.

Si analitzem la lògica revolucionària, sobretot en els paràmetres ideològics de l'anarquisme, acabar amb les institucions que dominaven el món, per crear uns nous pilars, extingir els fonaments de les religions no era un fet que ens hagi de resultar estrany per les circumstàncies que s'havien anat cultivant a base de retòrica anticlerical, i també, evidentment, per l'acumulació de poder i l'actitud marcadament reaccionària de l'Església, durant aquells darrers anys. Els fets més greus, on es produeixen les destruccions més accentuades, foren en mans dels militants dels sindicats, o bé que a títol individual, s'identificaven com a persones anarquistes.

Tanmateix també haurem de diferenciar els pobles on els mateixos veïns participaren activament en la crema de la seva pròpia església, de les que ho feren més minoritàriament i amb el paper d'òmnibus de milicians forasters que recorrien un per un els pobles de la comarca per perpetrar les cremes, el saqueig i la destrucció. En alguns casos, els veïns, i fins i tot algunes administracions, es van implicar, d'amagat, i en certs casos, jugant-se la vida, es van esforçar per salvaguardar el patrimoni del poble. Amagant de la destrucció, ells mateixos, els objectes litúrgics i d'art. És un apartat que vaig considerar afegir a mesura que anava cercant les fonts, i és el següent del treball.

5.5 Salvament del patrimoni religiós

No seria just centrar tots els esforços del treball en només deixar constància de la destrucció que es va dur a terme a l'interior de la comarca. En temps de guerra sorgeixen actituds valeroses, si entenem com aquelles que són heroiques les que es fan quan perilla la mateixa integritat física i es fan de forma desinteressada. Les persones que enmig de les cremes van salvar el que pogueren copsar en aquell ambient caòtic, es podrien afrontar a conseqüències punitives, i per això podrien haver actuat mirant cap a una altra banda, deixant que les flames fessin la seva feina. Però no ho feren. A vegades, no es feren per motivacions religioses, sinó perquè alguns entenien que el patrimoni anava més enllà de la qüestió espiritual i que formava part de la història i el valor intrínsec del seu propi poble.

És difícil per nosaltres, que no vivim en temps tan convulsos, entendre el valor que es necessita per exemple, donar amagatall a algú que pateix la persecució política, o actuar en contra dels interessos d'un grup de persones extremistes que no dubtaria ni un segon en utilitzar la violència. A vegades, mirant des d'una òptica contaminada pel

present, podem arribar a pensar, que les persones que vivien en aquella època, estaven “fetes per un altre motlle”, i que la seva resiliència davant les adversitats era més forta. Tanmateix, estaríem equivocats si això ens pogués arribar a fer pensar que no tenien els mateixos temors, i que el seu terror a perdre la vida o a perdre el suport de la comunitat on ens hem creat era un fet menor.

Era un fet que algunes persones, amb previsió del que havia de succeir, abans de les cremes, ja procuressin salvar alguns objectes litúrgics. Durant la Guerra Civil era freqüent buscar amagatalls per salvar els objectes dels registres domiciliaris i les patrulles de control.¹⁰⁴

A Montblanc el Comitè entrà en conflicte per el tema de les cremes. Els elements d'ERC i l'alcalde Foguet van evitar la destrucció del Santuari de la Serra i de la Mare de Déu que era patrona de Montblanc, que fou emparedada darrere una capa de guix pastat¹⁰⁵. Segons les fonts, a darrera hora del dia 26, es visitaven les esglésies per veure que es podia salvar. Després de diverses discussions sobre l'assumpte, un representant del POUM, de la UGT i de la CNT donaven via lliure a l'alcalde Foguet, que prengués ell mateix la decisió sobre el salvament d'algunes imatges, sempre que no s'assabentés la massa. Com era perillós anar pel carrer amb objectes litúrgics, degut a les patrulles nocturnes, van agafar només objectes que fossin fàcils de transportar. Mentre que en imatges més grans, com la Mare de Déu del Cor, de Santa Maria la Major, la van amagar sota una pila de mobiliari, perquè els destructors no la veiessin¹⁰⁶. Com veureu més endavant, va ser salvada i va retornar a Montblanc l'any 1939. No fou una discissió fàcil, per part del Comitè, que en part, ho va haver de fer d'amagar, el fet de salvar els objectes, ja que la massa més extremista, i en aquell moment, també armada i disposada a fer servir la violència, els hi exigia la crema sense exclusions de cap mena, salvant del foc només les parets dels edificis.

Hi ha una carta important que demostra que una minoria de membres del Comitè Antifeixista de Montblanc, Ramon Porté i Dalmau, de la CNT i Francesc Pino i Tarragó, delegat d'ERC, van fer esforços per intentar salvar alguns objectes de valor artístic, datat

¹⁰⁴ L.C. Febrer 1984. *Calzes i copons enterrats en plena Guerra Civil*. El Francolí. Número 12. 1984. Pàgina 10.

¹⁰⁵ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 413.

¹⁰⁶ VIVES POBLET, Lluís. Op cita. Pàgina 21.

del 3 d'agost de 1936¹⁰⁷ . Per tant eren objectes que ja havien estat salvats amb anterioritat de les cremes de la setmana de la vintena de juliol. El document és el següent, i a causa de la seva importància, he decidit posar-lo al complet:

Hemos recibido del Banco de Valls, los dos paquetes lacrados que contienen los siguientes objetos de valor:

- Una corona de la Virgen del Serra, al parecer de plata, con pedreria.*
- Una corona del Niño Jesús de la Virgen de la Serra, que al parecer es tambien de plata, con pedreria. Se observa la falta de dos brillantes o piedras preciosas.*
- Un juego de arrecadas o pendientes, con pedreria encarnada, al parecer de oro.*
- Un juego de arrecadas o pendientes, trabajadas, al parecer de plata o platino.*
- Un juego de arrecadas o pendientes, con pedreria verde, al parecer de oro, en estuche.*
- Una aguja de pecho con pedreria blanca y verde, al parecer de oro.*
- Una medalla con la imagen de una virgen, al parecer de oro, con su cadeneta fina, al parecer también de oro.*
- Un anillo con dos piedras blancas, al parecer de oro.*
- Un anillo con una piedra roja i una perla blanca, al parecer de oro.*
- Un anillo con una piedra roja y una perla blanca, y otra piedra que parece sujeta con lacre, al parecer de oro.*
- Un cupón al parecer de oro, con dedicatoria al reverendo don Antonio Martorell, "De sus admiradores de Montblanc año 1884"*
- Una patena de metal dorado.*
- Dos cucharaditas con cintas bordadas.*

Dichos objetos habían sido depositados en este Banco de Valls con fecha 3 de agosto de 1936, por los señores Francisco Pino y Ramón Porté, en nombre y representación del Comité del Frente Popular de Montblanc; habiendo sido hoy reclamados por el Ayuntamiento, Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S y los legítimos propietarios de este patrimonio Artístico.

Montblanc 3 de febrero de 1939. III Año Triunfal.

¹⁰⁷ DD.AA. PORTA BALANYÀ, Josep Maria. *El centenari de la Coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra, patrona de Montblanc. El salvament de les joies de la Mare de Déu de la Serra (1936-1939)*. Cossetània Edicions. Valls. 2006. Pàgina 149.

Ayuntamiento de Montblanc.

(signen)

El alcalde: Jesús Hernández.

El Jefe local de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.: Masip.

*Por la Junta de Obra, legítimos guardadores del Patrimonio Artístico: J.M. Requesens.*¹⁰⁸

La participació de Ramon Porté Dalmau, en la salvació dels objectes, discuteix que només foren els elements d'esquerra republicana els únics que feren esforços per salvar el patrimoni del poble.

El Comitè Antifeixista de Montblanc, en algunes actes increpa alguns veïns perquè retornin objectes extrets de les esglésies de la vila, en l'acta número cinc, amb data del 5 juliol de 1936 "*Acte novè: Requerir a l'Anselmo Tosas perquè retorni els vidres de l'Església major*"¹⁰⁹ i gairebé un mes més tard, al 21 d'agost, i amb caràcter més general, a l'acta número 14 anuncien: "*Obligar a que siguin restituïts els objectes que segons rumors han estat sustrets dels edificis incautats a les congregacions religioses i autoritzar al company Delegat d'Ordre Públic perquè apliqui els correctius necessaris*"¹¹⁰. Per desgràcia no he trobat informació sobre quin eren els "correctius necessaris". Seria lògic pensar que es devia tractar d'una multa.

Al Butlletí de Montblanc, a l'article, *Los objetos de art e interes histórico desaparecidos en 1936*, esmentat a l'apartat de la destrucció de Patrimoni, també hi ha un paràgraf que esmenta com es va salvar la imatge de la Mare de Déu del cor:

"La magnífica imagen de la Virgen titular, la llamada Mare de Déu del Cor, seguramente la mejor joya del templo, desapareció però fué felizmente recuperada. Varias versiones circularon sobre las circunstancias que motivaren esta recuperación. Se decía que su identidad se probó gracias a unos folletos impresos publicitarios de cosas locales. Hemos hablado directamente con algunas de las personas que intervinieron en el rescate y se nos ha dicho que la imagen estaba embalada en Olot, donde fué abandonada, al intentar llevarla al extranjero. Allí fué casualment indentificada por el

¹⁰⁸ ACCB. Fons de l'ajuntament de Montblanc, sign.: 01.07. Correspondència, 1939 (reg. 935).

¹⁰⁹ ACCB. Acte del Comitè Antifeixista de Montblanc al 1936 Ref 17 llig 2 ud.19117. Acta número 5. CAT-ACCB-23-T-19117.

¹¹⁰ ACCB. Acte del Comitè Antifeixista de Montblanc al 1936 Ref 17 llig 2 ud.19117. Acta número 14. CAT-ACCB-23-T-19117.

*escultor barcelonès Sr. Duran, amigo de don Arturo Potau (per posar context, fou un pintor i dibuixant, fill adoptiu de Montblanc, va fer alguns inventaris d'objectes d'art perduts) a quien lo comunicó. Este último lo puso en conocimiento de las autoridades de Montblanch y al cabo de unos días estaba de nuevo en el templo donde se había venerado por espacio de varios siglos".*¹¹¹

De la mateixa manera, en un document interessant datat del 1939, firmat per “*el Sr. Alcalde de esta villa y el Sr. Teniente Jefe del Equipo de Vanguardia, Servicio de Defensa Patrimonio Artístico Nacional en Montblanch a catorce de Enero de mil novecientos treinta y nueve. Tercer año triomfal*” (vegeu Annex 10), ens parla sobre la troballa d'objectes que foren confiscats pel Comitè (amagats a l'Ajuntament) de la següent manera: “*Inventario de los objetos de orfebrería y varios encontrados por los Agentes de Vanguardia que suscriben escondidos en el domicilio del Ayuntamiento en esta villa de Montblanch i en el piso segundo de la misma*”¹¹². La qual cosa ens demostra, que l'Ajuntament de Montblanc també va servir per emmagatzemar els objectes que es van poder salvar de les fogueres.

Les històries d'accions individuals i espontànies també tenen interès, ja que acostumen a ser les més singulars i personals. Vaig trobar en el Full Parroquial de Montblanc, de 1992, com un home de noranta anys, Joan Foguet i Piñol, retornava un nen Jesus assegut de 20cm x 12 cm. D'ençà del juliol del 36 l'havia tingut guardat a casa. Ell mateix afirmava que l'havia salvat de la crema d'objectes. En aquells moments en Joan Foguet tenia trenta-quatre anys i treballava de camioner. “Els seus familiars diuen que se'l va posar sota la caçadora i el mateix Joan Foguet diu que va amagar el nen Jesús al seient del camió”¹¹³.

D'aquests salvaments fets en “calent”, és a dir fets per gent que estava presencialment a les cremes i van decidir, aprofitant que no els veia ningú, extreure algun objecte de la pira, en tenim diversos exemples. A la Guàrdia dels Prats, algunes relíquies es van poder salvar gràcies al fet que un grup d'adolescents del poble van recollir una part dels fragments d'ossos del reliquiari, i els van custodiar fins que va

¹¹¹ Butlletí de Montblanc. Número 100 i 101. Op cita. Pàgina 2.

¹¹² ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Inventari dels objectes d'orfebreria i altres trobats a l'Ajuntament el gener de 1939. CAT-ACCB310-23-T-21373.

¹¹³ PALACÍN I ARTIGA, Albert. Full Parroquial Montblanc número 987. Retrobament d'una imatge antiga del nen Jesús de l'Església de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc. 1992. Pàgina 2.

finalitzar la Guerra Civil, on les entregaren dins de bosses a Mossèn Josep Domingo¹¹⁴. Els testimonis ho expliquen de la següent forma:

“Al voltant de la foguera, potser en llençar l’urna, un dels incendiaris anava revestit amb els ornaments litúrgics i cantava les absoltes. Quan marxaren els incendiaris, uns noiets del poble recolliren els bocins no cremats i els que havien quedat una mica calcinats, o bé alguns que no va fer cap al foc, escampat vora l’altar... Es conta que Jaume Solé de Cal Músic, veí de l’església, va recollir els trossos que va poder de la foguera. Aquest noi tenia 16 anys... tement els incendiaris, assabentats del que havia fet, li anessin a recollir les relíquies, les va repartir entre els seus amics i amigues del poble... aquests jovenets amagaren els ossets recollits en bossetes i les guardaren fins al final de la guerra¹¹⁵.

A l’Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, podem trobar el diari d’un jove, de nom Ismael Balanyà que assegura que va entrar dins l’església, un cop acabada la guerra, per desparedar la Verge de la Serra, que la tenien amagada sota el cambril de l’Església de la Serra. Per tant, es van amagar objectes dins la mateixa església. El diari data del 17 de gener del 1939 i en deixa constància. *“Amb el pare hem anat a desparedar la Verge de la Serra. El decorat s’ha florit amb el temps d’estar embolicada. Es devia trencar el dit xic de la mà i no l’hem pogut trobar”¹¹⁶.*

En alguns pobles, els mateixos membres dels partits republicans, van intervenir per minimitzar el dany que podien causar dins del poble les patrulles forasteres provoquessin, com a Vilaverd: *“Quan els fets del 18 de juliol de l’any 1936, l’onada de patrulles armades de militants de diversos partits polítics seguien la comarca i el clergat s’enfonsava, els republicans de Vilaverd tingueren prou domini per evitar la crema de l’església i així salvar el temple de la seva destrucció”¹¹⁷.* Encara que no van poder evitar la crema dels objectes que va produir deu dies més tard.

Un cas curiós fou quan a Belltall els anarquistes enderroquen la creu del terme amb una soga, que un veí de la vila, Jaume Berenguer, va esperar que els milicians

¹¹⁴ MATA DE LA CRUZ, Sofia. Op cita. Pàgina 74.

¹¹⁵ DD.AA. MILLÁN RUBIO, Joaquín. La Guàrdia dels Prats i la seva Església. Sant Pere Ermengol. Angel, dimoni, redemptor, màrtir. Cossetània Edicions. Valls. 2004. Pàgina 147.

¹¹⁶ ACCB. Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Colecció Ismael Balanyà Moix. Notes soltes del diari personal. CAT-ACCB-35-T-278.

¹¹⁷ ROSICH I ANDREU, Joan. Febrer 1987. El Francolí. Número 42. Vint-i-dos anys d’història de la façana de l’església parroquial de Sant Martí de Vilaverd. 1936-1958. Pàgina 9.

marxessin del poble. Aleshores, es va dedicar a recollir els fragments esmicolats de la creu i les va guardar en un lloc amagat (les fonts no especifiquen on). Gràcies a aquesta acció, quan es va acabar la guerra, es va poder reconstruir peça per peça, i encara avui roman erigida.¹¹⁸

Però no tothom que va procurar salvar part del patrimoni eclesiàstic en sortí il·lès. El jove catòlic Ramon Palau, originari de Montblanc, fou enxampat per un grup de milicians, sortint de la parròquia de Sant Miquel. Com es va negar a donar el que portava a sobre, els milicians li dispararen a l'esquena ferint-lo de gravetat¹¹⁹. Aquest fet és una prova que un fet tan “insignificant” com intentar salvar uns pocs objectes litúrgics, podia comportar unes conseqüències greus.

Abans de l'escorcoll de l'abadia de Vimbodí el 22 de juliol, per part del Comitè local, la mare del rector va recollir dos calzes, un copó i la veracreu, i les va entregar a una noia, tot dient-li que ho amagués a casa seva¹²⁰, per tal de salvar-la del saqueig i de la crema d'objectes litúrgics. Les fonts no esmenten si s'arribaren a salvar o al final foren interceptats pels milicians.

A Solivella alguns objectes van sobreviure a la crema, ja que el 18 d'agost de 1937, el Consell Municipal del poble es va dirigir al Jutge Popular per notificar que material procedent de la parròquia, es dipositava a l'Ajuntament:

*“Sis calzes, dues custòdies, tres creus grans, dues creus petites, una canadella, dos incensers, quatre culleres petites, un cor, una espalmatòria, un objecte amb imatges, una veracreu i quatre imatges petites”*¹²¹.

Que fossin transportades a l'Ajuntament, no les va salvar i es desconeix on van anar a parar algun d'aquests objectes, tanmateix es van salvar alguns calzes. Entre ells el calze que pertanyia a mossèn Joan de Déu Punsoda, un dels que, com a conseqüència del seu assassinat, serà esmentat a l'apartat del martirologi, també es va salvar de la destrucció. Com a curiositat, la seva germana l'entregà a la parròquia de Solivella i cinquanta anys després, l'any 1986, com a acte simbòlic, tornaria a ser utilitzar per celebrar missa¹²².

¹¹⁸ DD.AA. Belltall. Op cita. Pàgina 208.

¹¹⁹ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 412.

¹²⁰ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. Pàgina 12.

¹²¹ CAPDEVILA I TORRES, Enric. Op cita. Pàgines 30.

¹²² CAPDEVILA I TORRES, Enric. Op cita. Pàgina 30.

A Santa Coloma de Queralt, foren les autoritats les encarregades del salvament patrimonial. La Comissió del Patrimoni Artístic de Tarragona, dirigida pel pintor Ignasi Mallol i Casanovas, i l'escultor Joan Rebull i Torroja, posseïa un catàleg sobre els objectes d'interès que hi havia dins del municipi, i el Comitè Antifeixista de Santa Coloma, els hi va entregar un reguitzell d'objectes que havien recollit. Eren objectes d'orfebreria, argent i de metall, que s'havien salvat del foc, ja que ho recolliren al 28 d'octubre, després de les cremes. La mateixa comissió va passar per altres pobles, recollint objectes. A Forès agafaren peces de pedra provinents dels retaules, a Sarraí, rajoles de l'església enderrocada, de l'Espluga de Francolí en reberen pintures, i de Savallà del Comtat, peces d'orfebreria¹²³. En definitiva, peces que pel seu material, o s'havien salvat de les flames o eren massa valuoses. Quan les restes del que havia quedat de Santuari de Santa Maria de Bell-lloc havien de ser enderrocades, Ignasi Mallol, va fer el possible per salvar la portalada i els sepulcres gòtics que hi quedaven. Gràcies a aquesta intervenció, datada del 14 de març de 1937, es va aparedar la porta de l'església, que va ser salvada.¹²⁴

El Monestir de Poblet fou un cas particular. Ja que possiblement és un dels monestirs més importants de Catalunya, sinó el que més. Per tant, hauria sigut lògic que s'haguera convertit en l'objectiu principal pels que, en aquells dies, volien atacar la religió catòlica. No obstant això, no fou així.

Aquest fet en gran part fou gràcies a Eduard Toda i Güell que durant la Guerra Civil s'ocupava de presidir el Patronat de Poblet. Aquesta tasca li fou comunicada pel comissari de la Generalitat de Catalunya a Tarragona, el 27 de juliol amb un ofici que finalitza així: *"Per tant ordeno a tots els alcaldes i prego als militants del Front Popular de dita comarca li donin totes les facilitats li sien necessàries"*¹²⁵. A més degut al saqueig de Poblet de l'any 1835, el monestir estava en males condicions, i per això, no només era necessària el seu salvament, sinó que també la seva reconstrucció. Per estrany que sembli, les obres per restaurar el monestir, durant la Guerra Civil, continuaren, a càrrec del mestre d'obres, Francesc Ribas¹²⁶. Per tant, en una etapa de destrucció del

¹²³ MASSÓ CARBALLIDO, Jaume. Op cita. Pàgina 202.

¹²⁴ MASSÓ CARBALLIDO, Jaume. Op cita. Pàgina 205.

¹²⁵ MASSÓ CARBALLIDO, Jaume. *Patrimoni en perill. Dues Cartes d'Eduard Toda, comissari de Poblet (1936 i 1937)*. Edicions del Centre de Lectura. Reus. 2004. Pàgina 185.

¹²⁶ GONZALVO I BOU, Gener. *Eduard Toll i Güell i Poblet*. Podall. Barcelona. 2006. Pàgina 166.

patrimoni religiós, el cas de Poblet és excepcional i va a contracorrent amb els successos que bategaven al seu voltant.

A Rojos en la Provincia de Tarragona de 1942, surten esmentades unes paraules d'Eduard Toda, explicant un reguitzell de successos que ocorregueren al monestir durant la Guerra. Ara bé, l'autor, Luís Climent, en cap moment ens diu d'on ha tret aquesta informació, ni si es de fonts escrites o de fonts orals. Sabent això, la cita és la següent:

“Dice el SR Toda: Los dos años y medio de dominio rojo pasaron en Poblet sin incidentes de importancia. Desde un principio pareció imponerse la idea que el monumento no debía ser destruido, quizás contribuyendo a ella la continuación de las obras de reconstrucción (cal recordar que el Monestir havia sigut saquejat l'any 1885) , que nunca fueron suspendidas, aunque tomaron otras direcciones” “Tuve bien cuidado, de evitar su posible empleo por los gobernantes de Barcelona, que sucesivamente enviaban legados para ver si era posible establecer en ellos un hospital, cuadras, cuarteles, almacenes de productos farmacéuticos...” ¹²⁷

En el text següent ens explica una anècdota curiosa, que bé podria ser pròpia de la imaginació de Luís Climent, més que de les paraules d'Eduard Toda:

“un día un camión cargado con milicianas, jóvenes unas y viejas otras, pero todas con sus fusiles, marchando al sitio de Zaragoza, se presentaron a pedir la entrega del Principe de Viana, que suponían residente en Poblet i querían asesinarle. Les expliqué lo difícil de su tarea, pues el Príncipe, traído aquí en 1935 había fallecido hacía quinientos años, y descargaron su mal humor fusilando las estatuas de San Benito y San Bernando que decoran el portal de la Iglesia.” ¹²⁸ De les paraules de Toda també ens diu que alguns soldats republicans visitaven el Monestir per escoltar les explicacions dels guies.

Entre les coses que em fan dubtar de la veracitat de les paraules que Lluís Climent posa a la boca de Toda, és que diu que el comissari de Poblet diu textualment, que la “provincial actuación” de les tropes nacionals, va ser la que va salvar Poblet¹²⁹. Toda, que va morir l'any 1941, un any abans de la publicació de *Rojos en Tarragona y su Provincia*, es sabut que era ideològicament catalanista i progressista, i no se li sospita

¹²⁷ CLIMENT, Luís. Op cita. Pàgina 177-180.

¹²⁸ CLIMENT, Luís. Op cita. Pàgina 179.

¹²⁹ CLIMENT, Luís. Op cita. Pàgina 180.

cap mena de simpatia al bàndol nacional, una que, en el seu relat, Luís Climent, que era marcadament franquista, li adjudica.

Fos per la intervenció de l'administració local, de la central, o per l'actitud valerosa d'un veí de la comarca. El salvament de patrimoni, malgrat que no fos una acció que es convertís en generalitzada, consisteix en una acció inestimable per mantenir viu el record dels successos. També el fet de mostrar que persones dels Comitès i també persones que estaven lluny de considerar-se del bàndol nacional, van participar en el salvament, li dóna profunditat a la problemàtica dels esdeveniments, i també li treu l'exclusivitat a les autoritats nacionals, que posant-se les medalles a la seva pròpia camisa, es mostraven com les úniques salvadores dels béns eclesiàstics. La justificació de fer aquest apartat, per mi, és senzilla, es tracta d'afegir matisos. Ja que si es deixava només l'apartat de la destrucció, es mostrava una història d'esbiaixada i incompleta, com si fossin uns successos lineals sense giragonses. Nogensmenys sinó, la destrucció de ben segur haguera sigut completa i gran part de la riquesa recuperada s'haguera perdut per sempre.

5.6 Martiris

El següent apartat narra els successos més tràgics que esdevingueren en aquell estiu de l'any 1936. L'esclat de violència anticlerical també va esquitxar a les persones i la persecució religiosa arribà fins a l'erradicació sistemàtica i organitzada dels membres que anaren a parar en mans dels milicians. Fou una etapa on ser sacerdot era una condemna a mort. Tal com hem vist en els apartats anteriors, si cap església se salvà de la crema, tampoc cap membre del clergat es va salvar de la persecució. Els únics que se salvaren foren els que pogueren escapar-se o amagar-se amb èxit. Alguns, per trobar la mort en altres comarques, ja que la persecució del clergat, de la mateixa manera que no ho era la crema del patrimoni eclesiàstic, no fou un cas diferencial de la Conca de Barberà.

En aquest apartat dels martiris, esmento els clergues que foren assassinats dins del territori de la comarca, fossin naturals d'ella o no. De la mateixa manera, he prescindit dels que, havent nascut en els pobles de la Conca, foren assassinats en altres comarques, ja que no correspondria amb les delimitacions territorials que he estat narrant en el marc del treball. Explicaré com foren martiritzats els mossens i també els

seus antecedents, en el cas que hi hagi constància, si havien publicat, si hi havia incidències amb els veïns del poble, etc.

La primera mort d'un religiós dins del territori de la Conca, fou la del religiós missioner del Cor de Maria, de quaranta-dos anys¹³⁰ i natural de l'Espluga Calba, Antoni Capdevila i Balsells. Ni tan sols treballava dins del territori. Fou obligat a baixar del tren a Vimbodí, aleshores el van portar fins als afores del poble, i allí li dispararen un tret.¹³¹ Va ser el divendres 24 de juliol, en aquelles dates ja s'havien produït diverses fogueres en diversos pobles, però encara no s'havia mort a cap religiós. En part perquè una majoria s'havia intentat amagar de les turbes anticlericals. Una mort semblant fou la del jove Jaume Franch i Llopart, estudiant claretià, que estava a la Selva del Camp, i buscava refugi a Lleida, però fou obligat a baixar del tren a Montblanc i allí fou mort. Fou de les primeres morts produïdes a Montblanc¹³².

Aquell mateix dia 24, va ser assassinat el mossèn Francesc Saladrigues Martí. Va néixer a Bellpuig el 1865 i era el mossèn de l'Espluga de Francolí. El 20 de juliol, després de ser obligat a entregar les claus de l'església, i veient que l'ambient era tens, va anar a buscar refugi a Poblet. Tanmateix, Eduard Toda (el comissari esmentat a l'apartat anterior) devia considerar que, amagant un religiós, perillava la integritat del temple. Segons Francesc Basco a *Martires del Siglo XX*, Eduard Toda li havia promès refugi al mossèn en nombroses ocasions¹³³. Li haguera promès o no només li deixà passar una nit al monestir. L'endemà al matí es va allotjar en un hotel de Poblet "La Capella". Allí l'amo li va dir que un dels milicians s'allotjava a l'hotel i era perillós. No es sap si és veritat o també tenia temor a amagar un mossèn dins del seu negoci. Li va buscar un altre refugi, en una masia, on s'hi resguardà fins que uns milicians provinents de l'Espluga se l'emportaren pres. El van martiritzar el 24 de juliol en l'encreuament de Prades amb Vimbodí i després van cremar el seu cadàver. A *Rojos en Tarragona y su provincia* ens parla d'uns fets similars: "*El rector Mosén Saladrigas, venido al Monasterio al día anterior, estaba celebrando la Santa Misa. Evidentemente disgustado por el recado (de donar les Claus de la Església al comité de l'Espluga) recomendó a su Vicario*

¹³⁰ <http://martires.centroeu.com/la-gente-recogia-piedras-sangre-conservarlas/>. Consultat el día 20/04/2021.

¹³¹ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op Cita. Pàgina 16.

¹³² BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op Cita. Pàgina 21.

¹³³ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 666.

*obrar con prudencia y moderación y salió en busca de refugio personal, pues no les era ya posible volver a Espluga. Refugio que por desgracia no pudo encontrar, siendo descubierto y fusilado por las turbas rojas en el camino de Vimbodi*¹³⁴. Tanmateix com podeu veure ens diu que el mossèn no va poder trobar refugi, quan va passar uns dies la Masia del Soler. A l'Espluga de Francolí, precisament el 22 de juliol s'havia fet marxar del poble a les germanes carmelites de la caritat i l'endemà es lliura un passi als pares paüls perquè abandonessin la vila¹³⁵, malgrat això, al rector Saladrigues no el van deixar escapar.

Per tots, o almenys per una majoria, és sabut, dins la comarca, i més enllà d'ella, que Solivella va ser el poble més problemàtic de la Conca de Barberà quan va esclatar la guerra. Això és degut al fet que, les persones dretanes, és a dir, els grans propietaris de terra de la vila, se sollevaren per donar suport al cop militar. Quin paper hi tingué l'església? Segons Andreu Mayayo:

*"Mossèn Domenech i Lloberes, fill d'Alcover, veritable ideòleg de tot el moviment conservador, tingué cura de la instrucció militar dels fills dels propietaris en una finca prop del cementiri, ultra d'esperonar els feligresos amb homilies apologètiques de la sublevació. L'actitud bel·licosa d'aquest capellà fou, segons testimonis de dreta i esquerra, un dels factors essencials que provocà la tragèdia solivellenca. Tanmateix, ell se'n lliurà i no fou testimoni directe dels fets que havia covat, ja que uns mesos abans havia estat traslladat pel cardenal-arquebisbe de Tarragona Vidal i Barraquer"*¹³⁶.

No m'esplaiaré en tots els esdeveniments, ja que no forma part del treball que faig si no fos perquè hi perderen la vida els mossens del poble. El 23 de juliol es disparà el primer tret, per part dels dretans, i el 24 el poble s'omplí de reforços republicans. En aquells dos dies, 21 solivellencs van perdre la vida, més una desena que seria afusellada a l'agost.

En ells s'hi compta en Jaume Sanromà Capdevila, natural de Vilaverd i de cinquanta-set anys, residia a la rectoria. Quan la requisaren es va refugiar en una casa. El dia 24 el Comitè va decidir evacuar el poble davant la possibilitat d'un bombardeig. Ell va marxar cap a Belltall, però va ser detingut als afores del poble pels milicians. Li van

¹³⁴ Climent, Luis. Op cita. Pàgina 177.

¹³⁵ ROCA I ARMENGOL, Jordi. Història de l'Espluga de Francolí. El segle XX. Pagès Editors. Espluga de Francolí. 2005. Pàgina 345.

¹³⁶ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 424

preguntar si anava armat i ell va ensenyar un Santcrist, allí mateix el van disparar. L'acompanyava Jesús Tarragó i Castro un jove de vint-i-dos anys nascut en una família dretana, que també fou executat al seu costat.¹³⁷ L'altre mossèn assassinat va ser el mossèn Jaume Punsoda (vegeu a Salvament), natural d'Alcover i tenia trenta anys. Al poble havia fundat la Fundació de Fejocisme que es dedicava al teatre i a altres activitats de lleure¹³⁸. També va formar un grup de falcons amb el nom "d'Heralds de Crist"¹³⁹. Per tant estava involucrat en les activitats del poble. Arran de les morts del 24 decideix vestir-se de seglar i abandonar el poble. És, segons la meua opinió, un cas curiós, perquè era mossèn i el seu germà militant anarquista de la FAI a Reus. Per això devia pensà que si aconseguia arribar a la ciutat, ja que allí es volia dirigir, tindria l'oportunitat de salvar-se. De fet, sí que va aconseguir arribar a Reus, però per mans de milicians que el detingueren a la Riba i l'executaren a la carretera de Vilaseca¹⁴⁰.

Mig any després a Solivella el 1937 hi hauria un altre bany de sang. Després de la caiguda de Malaga, presa per les tropes franquistes, els dretans de Solivella ho celebraren amb eufòria, per tant, els membres del Comitè del poble, van acordar mesures dràstiques, per frenar el cop. La llista efectuada pel comitè hi trobem tradicionalistes, catòlics, lligaires, seminaristes, propietaris i jornalers. Tots eren homes.

*"es donaria un escarment contundent a l'eufòria palesament excessiva dels dretans, tot detenint una cinquantena dels seus components amb el pretext d'haver d'anar a «declarar al comitè per un assumpte urgent». L'objectiu real, però, se cenyia, una vegada aplegats, a procedir a un simulacre de judici popular, condemnant-los tots a la pena capital que s'executaria en tongades al proper terme de Sarraí, on els milicians d'aquesta població havien fet els preparatius per a l'execució."*¹⁴¹

Per això es va dur a terme la detenció d'una cinquantena de persones. Aleshores s'emportaren uns quants d'ells i es formà un simulacre de judici on van ser condemnats a mort un bon nombre d'ells. Vuit d'ells foren traslladats a Sarraí i allí executats. Entre les víctimes hi ha el jove de 21 anys Josep Gasol Montseny, condemnat pel fet de ser

¹³⁷ SANS TRAVÉ, Josep Maria. Op cita. Pàgina 35.

¹³⁸ CAPDEVILA I TORRES, Enric. Op cita. Pàgina 30.

¹³⁹ BERGADÀ I ESCRIVÀ, Àngel. Op cita. Pàgina 35.

¹⁴⁰ CAPDEVILA I TORRES, Enric. Op cita. Pàgina 30.

¹⁴¹ SANS TRAVÉ, Josep Maria. Un episodi més dels «Fets de Solivella»: les execucions de Sarraí del dotze de febrer de 1937. Aplec de treballs 34. Centre d'estudis de la Conca. Montblanc. 2016. Pàgina 149.

seminarista. Els perpetuadors de les execucions les van dur a terme els membres del Comitè de Sarral. Sobre els cadàvers hi llençaren calç viva.¹⁴² Josep Gasol i Monsteny, juntament amb els mossens assassinats durant els fets de juliol, són considerats màrtirs i declarats beats per l'Església. Més endavant parlaré sobre la memòria que es va fer a Solivella sobre els mossens.

Barberà de la Conca feia anys que tenia una població fortament polititzada de caràcter socialista. D'ençà de la proclamació de la República alguns veïns acordaren no batejar als nens nascuts. Per això el mossèn Francesc Mercadé Rendé, de cinquanta-cinc anys, nascut a Roda de Barà i mossèn de Barberà, passava per les cases, cercant si algú necessitava practicar la seva fe. Tanmateix se li prohibí aquesta pràctica i l'alcalde del poble el va obligar a vestir de seglar. Quan van buidar el temple d'objectes per la seva posterior crema, li van permetre salvar un objecte de valor, i ell es va emportar la Santa Reserva (he decidit posar aquesta part aquí i no en el salvament, per fer més sòlid el context). A partir del 19 de juliol el Comitè el va custodiar a l'abadia del poble, fins que a la matinada del 4 d'agost l'obligaren a sortir i a presenciar com cremaven els objectes de culte. Segons les fonts, ell va demanar que el matessin allí mateix, amb els braços en creu, davant de l'església del poble. Però no li van permetre realitzar aquell últim desig, sinó que els feren pujar en un cotxe i el van matar entre Vallmoll i Valls. Es desconeix on està enterrat¹⁴³.

Sarral, era un altre poble on els antecedents polítics i de confrontació ideològica eren latents. Tomàs Capdevila i Miquel, de trenta-tres anys, fou un capella format, intel·lectual, i amb un dels martiris més destacats, a conseqüència de la crueltat amb la qual es va dur a terme el seu assassinat. Era nascut a Forès i regent de Conesa i ho havia sigut de Sarral. A part dels oficis, ensenyava catequesi als nens. El 21 de juliol de 1936, en veure la tensió en augment, va decidir fer l'última missa i fugir fins a Forès (des de Conesa hi ha més o menys cinc kilòmetres). Es va amagar al bosc, fins que malalt de febre, el 5 de setembre, es va amagar a casa, amb la seva mare. L'endemà el Comitè local es va presentar a casa seva, i ell decidí fugir per la porta del darrere. No obstant això, trenta veïns del poble, l'anaren a cercar, fins que, veient-se rodejat, ell mateix s'entregà. Finalment fou entregat al Comitè de Sarral. On l'acusaren d'escriure a diaris

¹⁴² SANS TRAVÉ, Josep Maria. Op cita. Pàgina 154.

¹⁴³ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 269-273.

catòlics ¹⁴⁴, a més a més, el mossèn anteriorment, havia causat un avalot a la vila durant el Divendres Sant de 1934, ja que es negà a tocar les campanes que indicaven l'entrada i sortida del treball¹⁴⁵. Potser per això hi havia tant ressentiment davant la seva figura. Encuriolit per la brutalitat del seu assassinat, vaig revisar el llibre que ell mateix havia escrit sobre la història de Sarra, *Sarreal*, veient si podia posar coses sensibles. Però no és el cas, fins i tot diu sobre l'home de la Conca que "el seu caràcter s'ajusta perfectament al clima fred de la contrada. L'home de la Conca és treballador, senzill, pacífic i abnegat, estalviador de paraules"¹⁴⁶ Tanmateix, l'home de la Conca que ell definia com de caràcter pacífic, el portaren a Solivella patint tortures, ja que li tallaren els genitals i la llegua, li van treure els ulls i li van fracturar la clavícula esquerra. Quan va arribar a Solivella, prop de les onze de la nit, ja havia perdut el coneixement, i davant del cementiri del poble, li van disparar trets al compàs del toc de campana, que en aquell moment donaven les onze¹⁴⁷. Aquest fou el cas més esfereïdor pel tracte que va rebre una persona religiosa a la Conca de Barberà. Si hi ha motius ocults més enllà dels que he citat, o sigui, l'avalot que produí per les campanes de Divendres Sant, i d'escriure a diaris catòlics, les fonts no en deixen constància.

Un fet que pot explicar la brutalitat dels actes és que en ells hi va participar el Comitè de Sarra, un dels més anticlericals de la comarca. Com hem vist en l'apartat de destrucció religiosa, van dinamitar l'església. A més a més, l'altre mossèn que també va ser martiritzat pel comitè esmentat, també va rebre un reguitzell de maltractaments. Lluís Sans Vinyes de quaranta-nou anys i natural de Montblanc, era el regent de Sarra i el sacerdot de Rocafort de Queralt quan van succeir els fets. A Sarra ja havia tingut tensions amb les autoritats polítiques, i el 1934, durant els fets d'octubre, ja havia sigut apressat. A més a més, havia batallat amb l'Ajuntament que anaven canviant el pany de la porta de l'església cada cert temps. El 20 de juliol de 1936, com altres mossens de la comarca, va celebrar l'última missa. I es va amagar a casa d'una veïna del poble, Cecília Gené. Allí es quedà fins que el 10 d'agost els milicians registraren casa per casa i l'apressaren. A partir d'allí, comença el seu martiri. Ja que el despullen, i el passen pel poble amb una barba i bigotis postís. El porten davant de l'església per obligar-lo a

¹⁴⁴ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 194-197.

¹⁴⁵ MARSAL I BONET, Antoni M. Pàgina 81.

¹⁴⁶ CAPDEVILA I MIQUEL, Tomàs. *Sarreal Notes Històriques*. Impremta Castells, Valls, 1934. Pàgina 18.

¹⁴⁷ SANS I TRAVÉ. Josep Maria. Op cita. Pàgina 93.

visualitzar que havia estat cremada. Segons les fonts, les persones cridaven “que el matin”. A les quatre de la tarda, li van disparar trets a les cames, llavors el pujaren a un cotxe fins al coll de Lilla, on va ser assassinat¹⁴⁸.

L'últim mossèn que fou assassinat a Sarral, també va ser torturat. Ja que li amputaren alguns membres (no s'especifica quins). Es deia Josep Vilà Pere i era natural de la Guàrdia dels Prats. Tenia cinquants-vuit anys. Era mossèn de Blancafort. El 26 d'agost uns milicians provinents d'altres pobles l'anaren a cercar i uns veïns del poble els hi indicaren on el podien trobar. Com era a altes hores de la matinada, va sospitar que el volien matar, així que va demanar que ho fessin allí mateix, ja que a Blancafort també estaven enterrats els seus pares. Tanmateix els milicians li digueren que pugés al cotxe, ja que no era la seva intenció matar-lo, cosa que era mentida, perquè quan el portaren a Sarral l'executaren¹⁴⁹.

Recercant informació vaig trobar que la Cecília Gené la dona que l'havia amagat fou detinguda i enviada a Montblanc, ja que en l'acta del Comitè de Montblanc número 23 datada de l'1 de setembre de 1936, diu que “*interessar del Comitè de Sarral que es facin càrrec de Cecília Gené la qual es troba detinguda en aquesta vila*”¹⁵⁰. Una demanda que va obtenir resposta sis dies després, ja que Comitè Antifeixista de Sarral el 7 de setembre envia 6 pesetes al Comitè de Montblanc per la manutenció i l'estatge de la detinguda¹⁵¹.

A Lilla el mossèn era Melchor Ferraté Porta i era natural de l'Espluga de Francolí on hi havia nascut el 1886. Els membres del Comitè el deixaren sortir diverses vegades de la casa on el tenien custodiat, perquè d'aquesta manera firmés papers i fes inventari de la casa rectoral. Fins al 2 d'agost, quan van tirar a terra la porta de l'habitació, perquè ell es va negar a obrir¹⁵², on residia. Se'l van emportar a mitjanit cap a Valmoll on va ser assassinat¹⁵³.

¹⁴⁸ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 336-338.

¹⁴⁹ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 678.

¹⁵⁰ Acte del Comitè Antifeixista de Montblanc al 1936 Ref 17 llig 2 ud.19117. Fons Ajuntament de Montblanc. 1936. CAT-ACCB-23-T-19117.

¹⁵¹ ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Correspondència d'entrada del Comitè Antifeixista. Any 1936. CAT-ACCB310-23-T-22508

¹⁵² GRAU I PUJOL, Josep Maria. PUIG I TARRECH, Roser. Op cita. Pàgina 176.

¹⁵³ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 615.

L'assassinat de Pau Queralt i Gaya, de cinquanta-cinc anys, és el més famós entre els mossens assassinats a la Conca de Barberà, i del que la historiografia se'n fa més ressò. En part perquè era un mossèn que no es limitava a la celebració dels oficis. Com hem vist a l'apartat d'antecedents, publicava en alguns diaris comarcals. Alguns dels seus articles estan als annexos. Fins i tot s'ha escrit un llibre de 625 pàgines sobre la seva vida; *Mn. Pau Queralt i Gaya. Una vida de Servei*. Per tant, la seva vida està més que estudiada i no ens posarem a revisar punt per punt les seves obres, sinó el seu martiri. El dia 21 el vespre observant que la tensió augmentava va fugir de Montblanc en direcció a les muntanyes de Rojals.¹⁵⁴ El 23 va arribar a Farena. L'endemà acompanyat pel mossèn Lluís Culleré, el qual va escriure un dietari, en el qual relata la fugida, van arribar a Mas Mateu, on l'amo els oferí acolliment. Es quedaren allí fins al 26 on els explicaren que el mas ja no era segur, ja que com es multiplicaven els assassinats de mossens, podien comprometre la seguretat dels masovers. Aleshores, del 26 al 31 es refugiaren en una cova. Mentre estava amagat sentia als seus perseguidors com recull el dietari de mossèn Culleré, "*per fora, allà a la carretera, se sentien els crits de la turba que em buscava*"¹⁵⁵. El 31, mossèn Queralt es quedà sol, ja que els mossens que l'acompanyaren fugiren. Va intentar obtenir refugi a Poblet, enviant a un jove, pertanyent a la família Mateu, però el comissari Eduard Toda, li va negar el refugi (com havia fet abans amb el rector de l'Espluga, Frances Saladrigues). Decebut per aquesta notícia i fatigat per aquells dies d'escapatòria, va decidir que es quedaria a Mas Mateu, tant si l'anaven a buscar com si no. I així fou fins al 2 d'agost, fins que el Comitè de Montblanc s'assabentà que allí estava amagat¹⁵⁶. Cap a les muntanyes en sortiren persones armades de Montblanc, l'Espluga, Vimbodí i Vilaverd, també es van sumar un seguit de montblanquins i un ex-legionari, que seria el que acabaria donant mort a Pau Queralt, que quan es van presentar a Mas Mateu, va intentar fugir per la finestra del darrere, sense èxit¹⁵⁷.

De què se'n va fer del cadàver hi ha dues teories. Andreu Mayayo a *La Conca de Barberà 1890- 1939*, diu que després de matar a Mn. Pau Queralt, els mateixos milicians li calaren foc i tornaren cap a Montblanc, on el cadàver cremat va restar tres dies sense

¹⁵⁴ BERGADÀ I ECRIVA, Àngel. Op cita. Pàgina 11.

¹⁵⁵ CULLERÉ QUIXAL, Lluís. Op cita. Pàgina 114.

¹⁵⁶ PUIG I TÀRRECH, Roser. Op cita. Pàgina 169-177.

¹⁵⁷ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 417.

sepultar. En canvi, Roser Puig a *Mn. Pau Queralt, Una vida de servei*, ens diu que el cadàver del mossèn va quedar tres dies sense rebre sepultura. Passat aquell temps, el Comitè de Montblanc va obligar als habitants de Mas Mateu a fer una foguera i a llençar allí les despulles del sacerdot. A *Martires del Siglo XX* de Francesc Basco també dóna per bona aquesta última. O sigui, les restes van quedar sense sepultar tres dies, i després el Comitè obligà a incinerar a la gent del Mas les restes i que després, els familiars del mossèn recolliren les restes que van quedar, on ara estan guardades en el panteó reial del Monestir de Poblet¹⁵⁸. Bé, aquesta última afirmació no és certa, ja que, el llibre el va publicar el 2009, i les restes de Mn. Pau Queralt van ser retirades de l'interior de les tombes reials el dia 1 d'agost de 1992, per, posteriorment, traslladar-les a Sant Miquel, a Montblanc¹⁵⁹.

De Pau Queralt, Andreu Mayayo considera *“El dia 2 d'agost era assassinat Mn. Pau Queralt i Gaia, gairebé l'únic assassinat en què directament els montblanquins es tacaren amb sang vilatana” “Tothom reconeix que aquest assassinat fou una gran bajanada, facilitada per la seva actitud d'escàpol”*.¹⁶⁰ Jo no crec que el seu assassinat fos facilitat a causa de *“la seva actitud d'escàpol”* justament els únics mossens de la Conca que es pogueren salvar fou els que més o menys es pogueren escapar o amagar amb èxit. Els altres mossens que no escaparen foren empresonats a la vila i més tard executats. Per tant, segons la meua opinió, aquesta és una afirmació bastant desencertada. Amb els seus antecedents i la seva importància dins del catolicisme montblanquí, la seva única opció per sobreviure, era la d'escapar. I l'altra afirmació; que aquest assassinat fou *“una gran bajanada”*, bé es podria afirmar-ho de tots els assassinats de religiosos, o de cap. No hi ha cap diferenciació entre Pau Queralt i els altres mossens executats. Ans al contrari, es podria dir que a conseqüència de les publicacions i la intel·lectualitat de Pau Queralt, això encara el posava en una situació més compromesa per ser l'objectiu dels milicians.

En la correspondència del Comitè Antifeixista de Montblanc en un document titulat *“Individus que han de ser detinguts”* surt el mossèn Pau Queralt i Gaia que el descriuen de la següent manera, *“cabell negre arrissat, color moreno, prim i entrades de*

¹⁵⁸ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 655.

¹⁵⁹ PUIG I TÀRRECH, Roser. Op cita. Pàgina 201.

¹⁶⁰ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Pàgina 416.

calvície al cap"¹⁶¹. De la mateixa manera, en una altra carta, el Comitè del Front Popular li bloqueja els comptes corrents per ser un "*individu complicat per la subversió actual*"¹⁶². A més a més, és esmentat en l'acta número 28 del Comitè de Montblanc del dia 7 d'agost, diu: "*procedir a la incautació de tots els béns que posseeix en aquest terme municipal, Pau Queralt i Gaya*"¹⁶³.

Un dels altres casos més rocambolescos i cèlebres que passaren aquells dies a la Conca de Barberà foren la detenció de Francesc Vidal i Barraquer i el Bisbe auxiliar, el Dr. Borràs. El 21 de juliol arribaren a Poblet en un automòbil de la policia de Tarragona. En aquells moments a Vimbodí s'hi trobaven militants de la FAI de l'Hospitalet de Llobregat, i van demanar que se'ls hi entregués l'arquebisbe i el bisbe. El Comitè no s'atreví a entregar a dos personatges tan importats i va ordenar la detenció dels faistes. L'endemà, però, el Comitè de l'Hospitalet va fer diverses trucades als del Comitè de Montblanc, exigint la seva immediata alliberació, cosa que es fa, però confiscant les seves armes. Per evitar més pressions i problemes, el Comitè de Vimbodí entrega el bisbe Borràs al Comitè de l'Espluga i aquests el portaren fins a la presó de Montblanc. A la tarda el diputat Soler i Pla i tres mossos d'esquadra van arribar amb ordres del President per tal de salvar l'arquebisbe, però els Montblanquins més extremistes volien que es lliurés a Vidal i Barraquer, no per la seva alliberació, sinó per la seva execució. La tensió durà fins que a mitjanit el president Companys telefònicament ordenà immediatament el lliurament del detingut. Com a aquelles hores la gent s'assabentava dels Fets de Solivella, ja no estaven tan centrats en l'arquebisbe, que va ser lliurat i portat fins a Barcelona¹⁶⁴.

Malgrat tot el dia 3 d'agost arribaren a Montblanc un centenar de milicians armats de la FAI de l'Hospitalet de Llobregat, com a venjança per l'encarcerament dels seus companys en els dies anteriors. Els milicians propiciaren amenaces i reclamaren al bisbe Borràs. Per temor a un conflicte que desembocqués en un bany de sang al final els montblanquins entregaren el vicari Josep Colom, de Solivella, que havia escapat dels

¹⁶¹ ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Correspondència d'entrada del Comitè Antifeixista. Any 1936. CAT-ACCB310-23-T-22508.

¹⁶² ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Correspondència d'entrada del Comitè Antifeixista. Any 1936. CAT-ACCB310-23-T-22508

¹⁶³ Acte del Comitè Antifeixista de Montblanc al 1936 Ref 17 llig 2 ud.19117. Fons Ajuntament de Montblanc. 1936. CAT-ACCB-23-T-19117.

¹⁶⁴ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 413-415.

“fets” i dues persones més que no pertanyien a l'àmbit religiós. Per por que tornessin els faistes el Comitè de Montblanc el 12 d'agost, deu dies després, van decidir treure's del damunt el bisbe Dr. Borràs, i el lliuraren a Vimbodí, perquè el lliuressin al vaixell-presó de Tarragona. No hi va arribar perquè van fer baixar el bisbe al Coll de Lilla i allí el dispararen. Després el posaren sobre sarments i el ruixaren amb gasolina per cremar les seves restes¹⁶⁵. Això és una de les versions.

Segons el llibre *Lilla*, de Roser Puig i Josep Maria Grau els milicians que assassinaren al bisbe Borràs van ser obsequiats amb un dinar a la Fonda de l'estació. A més, se'ns diu que, hi ha una altra versió sobre l'assassinat; segons aquesta el pagès de Lilla, Joan Cortès, dóna testimoni que va ser cremat viu, que deia que l'home xisclava de dolor al ser cremat¹⁶⁶. En canvi, a *Rojos en Tarragona y su provincia* dóna la versió que primer fou disparat i després cremat, però diu que no foren els mateixos milicians els que cremaren el cos, sinó un altre grup *“El Obispo acompañó a la milicianada. Un poco antes del pueblo de Lilla, a un kilómetro aproximado del Coll, le hicieron decender, indicándole al mismo tiempo, que quedaba en libertad y señalándole un camino a seguir. El Obispo Auxiliar dispuso a cumplir las ordenes recibidas. Pocos pasos había andado, cuando varios disparos por la espalda le desplomaron sobre el suelo. Allí acertó a pasar por aquel lugar otro grupo de salvajes, les rociaron de bencina, prendiéndole fuego.”*¹⁶⁷

De l'assassinat se'n fa ressò arreu de l'Estat, entre altres, la *Causa General* del Ministeri de Justícia ho narra així:

*“El Obispo auxiliar de la Archidiócesis de Tarragona, ilustrísimo Sr. Dr. D. Manuel Borrás Ferrer, fue detenido en el Monasterio de Poblet, donde se ocultó para librarse la Furia Roja, por el Comité de Guerra de Vimbodí, el 24 de julio de 1936, siendo trasladado a la Cárcel de Montblanch, de donde fue sacado por el mismo Comité en una camioneta i llevado al lugar conocido por “Cap Magre”, donde fué asesinado el 12 de Agosto de 1936. Una vecina del barrio de Lilla vió el cadáver del Sr. Obispo en el cementerio de dicho pueblo con señales de haver sido quemado y faltándole el antebrazo izquierdo, apareciendo el cadáver completamente magullado”.*¹⁶⁸

¹⁶⁵ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. 413-420.

¹⁶⁶ GRAU I PUJOL, Josep Maria. PUIG I TARRECH, Roser. Op cita. Pàgina 177.

¹⁶⁷ CLIMENT, Luis. Op Cita. Pàgina 95.

¹⁶⁸ Ministerio de Justicia. Causa General. La Dominación roja en España. Afrodísio Guardado S.A. 1944. Pàgina 182.

De la visita del milicians cenetistes de l'Hospitalet de Llobregat, en dóna constància una carta del Comitè Antifeixista de Montblanc datada del 23 de juliol de 1936 que diu: *"El Comitè Antifeixista de Montblanc... declara haver rebut en qualitat de detinguts per als militants de la C.N.T d'Hospitalet de Llobregat camarades Rogeli Martinez, Ferran Muñoz Nicola i germans Cano, a Francesc Vidal i Barraquer i un altre capella acompanyant, els quals queden a disposició del Comitè Antifeixista de Catalunya"*¹⁶⁹.

Dins les presons de Montblanc encara hi quedaven tres mossens, mossèn Dalmau Llaveria i Torner, de cinquanta-nou anys, Josep Farriol i Sabater, de seixanta-vuit anys, i Josep Rosselló i Sants, de cinquanta-tres anys. Detinguts entre la primera i la última setmana de juliol i el principi d'agost, els obligaren a vestir de seglar. Dalmau fou un dels mossens que intentà apagar amb draps mullats amb aigua beneïda les flames que rodejaven les portes del temple. Els van treure de la presó el 22 d'agost perquè el Comitè, seguint les indicacions de la Comissaria d'Ordre Públic de Tarragona, consideraven que això augmentaria la seguretat dels altres presos (ja que mantenir mossens podia cridar l'atenció dels milicians d'altres pobles), i els van decidir traslladar a Tarragona¹⁷⁰. No obstant això, no van arribar a trepitjar mai cap presó de Tarragona, perquè abans d'arribar a la ciutat, els obligaren a baixar del vehicle i foren disparats per l'esquena¹⁷¹. A l'acta número 30, del 9 de Setembre, del Comitè Antifeixista de Montblanc, resa: *"incautar-se de tots els bens que Joan Farriol Sabaté posseeix en aquest terme municipal"*¹⁷². Per tant, confiscaren els béns del mossèn de la mateixa manera que ho feren amb Pau Queralt.

No foren els únics mossens que estigueren a la presó de Montblanc. Abans hi havia estat Josep Colom Alsina, nascut a Suria i vicari de Santa Maria, de trenta anys. Juntament amb Dalmau Llaveria, el 21 de juliol, va intentar apagar el foc de les portes del temple. Després, però, causà més rebombori, ja que va tocar les campanes del Sometent, potser per això, no se'l va mantenir tant a la presó, ja que, el mateix dia que

¹⁶⁹ ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Correspondència d'entrada del Comitè Antifeixista. Any 1936. CAT-ACCB310-23-T-22508.

¹⁷⁰ MAYAYO I ARTAL, Andreu. Op cita. Pàgina 418.

¹⁷¹ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 320.

¹⁷² Acte del Comitè Antifeixista de Montblanc al 1936 Ref 17 llig 2 ud.19117. Fons Ajuntament de Montblanc. 1936. CAT-ACCB-23-T-19117.

va ser detingut, el 22 de juliol. I va romandre a la presó de Montblanc, fins que els milicians l'anaren a buscar a les quatre de la matinada. Es va confessar a Dalmau LLeveria i va celebrar tenir la “sort” de rebre el martiri. L'executaren als afores de Vallmoll, juntament amb un veí de Montblanc i un de Solivella.¹⁷³ A presó va escriure un poema sobre aquells dies i les fogueres. Aquí un fragment.

*Era una nit i un altre, la més febrosa,
I en ventijol de jorns de juliol,
Que boira malastruga i espantosa
Deix caure damunt teu pluja de dol.
Es veu arreu negror de gent armada
I un espurneix de foc devorador,
D'homes estol de ciníca mirada,
I ressonava un jai! Esglaiador.*¹⁷⁴

El temps comprès entre el juliol i l'agost, per tant, com hem vist, foren els més intensos tant en la destrucció del patrimoni com en la persecució religiosa. Tanmateix al setembre, a la Conca, encara hi va haver un martiri. Es tracta del Mn. Joaquim Balcells Bosch, natural de l'Espluga Calva i regent de la parròquia de Vimbodí. Durà més que els altres perquè els milicians de Vimbodí l'obligaren a abandonar el poble amb el seu pare, sota l'amenaça de pena de mort. Tanmateix, després de viure a base d'arrels i a la intempèrie durant dos mesos a les muntanyes, la supervivència se'ls hi va fer extremadament dura. Per tant, tornaren al poble amb l'esperança que l'alcalde el protegís. En canvi, els va entregar al Comitè. Per aquest fet va ser condemnat a mort i afusellat el 13 de setembre.¹⁷⁵

Quatre dies abans, el 9 de Setembre, fou assassinat el regent de la parròquia, d'Aguiló, Mn. Josep M. Creus i Sirvent, que s'amagava dins d'una masia. Uns excursionistes que es toparen amb ell el delataren als milicians, que l'afusellaren. Aquell mateix dia, Mn. Deogràcies Martí i Bofarull, natural de Savallà del Comtat, i Mn. Antoni

¹⁷³ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 207.

¹⁷⁴ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 16.

¹⁷⁵ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 180-181.

Reguant i Badia, que era natural de Suria, els dos sacerdots a Santa Coloma de Queralt, i on ensenyaven al col·legi de Sant Josep, també foren assassinats. S'amagaven a Savallà, i al cementiri de Conesa, i allí els afusellaren. Malgrat les ferides dels trets, mossèn Reguant va seguir en vida, i a la matinada, caminant malferit va cridar a un veí del poble perquè demanés auxili. En comptes d'ajudar-lo, emperò, aquest lluny de cridar algú amb habilitats de cura, va cridar els milicians, que el remataren allí mateix, propiciant-li un tret al cap¹⁷⁶.

Altres mossens que no eren membres de cap parròquia de la Conca de Barberà, trobaren la mort a aquesta comarca. Com és el cas d'Isidre Torre Balcells, de 62 anys. Tot i que era natural de Blancafort, era mossèn de la parròquia d'Alcover. Allí l'amençaren de mort, i el 22 de juliol es va traslladar a Montblanc, però finalment va anar al poble d'on era natural, és a dir, Blancafort. Allí, però fou denunciat per tres joves del poble i el Comitè d'Alcover se'n va fer ressò i va enviar una patrulla de tres milicians perquè anessin a buscar el mossèn. El van matar d'un tret al clatell Al pont de Fusta, dins del terme de Montblanc¹⁷⁷.

I què se'n va fer de les dones que pertanyien a l'església? Segons les fonts que he cercat, a la Conca de Barberà no hi va haver cap víctima mortal. On hi havia monges normalment se les va expulsar de la vila o se les obligà a abandonar les seves funcions. L'única informació que he trobat és una carta (vegeu annex 11) d'un membre del Partit Obrer d'Unificació Marxista, Jaume Gras, a l'alcalde de Montblanc, Lluís Ros. En ella li prega que vagi a veure al Comissari d'Assistència Social i procuri el trasllat de la monja, sor Maria Badia Esplugues al Sanatori del Doctor Brianzo de Reus. Ja que la monja estava residint a casa seva. La carta acaba amb les següents paraules: *"T'agrairé ho fassis enseguida, dons el fet de estar amb la meva família, en els moments actuals de la revolució posa amb perill la vida de tota la família"*¹⁷⁸. Aquest document també és important per dues coses. Primer que demostra que membres de les organitzacions polítiques, en aquest cas del P.O.U.M, en l'àmbit personal no eren tan bel·ligerants amb l'església com es podria pensar, i d'altra banda, també demostra que pertànyer a una d'aquestes organitzacions no garantia estar lliure de les conseqüències que podien

¹⁷⁶ BERGADÀ ESCRIVA, Angel. Op cita. Pàgina 38.

¹⁷⁷ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 247-248.

¹⁷⁸ ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Correspondència d'entrada del Comitè Antifeixista. Any 1936. CAT-ACCB310-23-T-22507.

derivar d'amagar un membre de l'església. En aquest cas, ell temia per la vida de la seva família.

Després de la guerra s'encausaren els milicians als Tribunals de Responsabilitats Polítiques, que permetia als veïns denunciar. Alguns testimonis de l'assassinat de mossens foren relatats en aquests judicis. En elles hi havia denunciants obligats, com l'Ajuntament, que s'encarregà de fer llistes de persones desafectes al règim, la Delegació Local de FET y Jons i la Guardia Civil, que també foren prolífics denunciants. Els capellans també era un informador obligat, però a la Conca, segons Josep Recasens, no era habitual que donessin gaires detalls per incriminar. En part perquè gran part d'ells eren el primer cop que trepitjaven el poble. Alguns fins i tot, en els judicis afirmaven a favor de l'acusat, argumentant que, malgrat ser una persona d'ideologia esquerrana, "*cumplia como cristiano*"¹⁷⁹. S'ha de dir, però, que el càstig que els nacionals infligiren als membres dels comitès revolucionaris que sentenciaren a mort un mossèn, era la pena de mort. Però la repressió posterior que patí la Conca de Barberà, ja seria un treball a part.

Encara que la persecució fou intensa i es mataren una vintena de mossens arreu de la Comarca, també s'ha d'esmentar, que gràcies al fet que fugiren o s'amagaren en masies als afores dels pobles, es pogueren salvar de les mans dels milicians una trentena de religiosos¹⁸⁰. Ara bé, a tall de conclusió de l'apartat, és evident que pocs miraments es tingué a l'hora de firmar sentències de mort o executar sense cap mena de judici als religiosos de la comarca que eren enxampats pels milicians. De fet, a cap mossèn que fos enxampat pels comitès, se li va perdonar la vida. D'ençà del primer moment de l'esclat de la Guerra, es tingué el temor que els mossens poguessin ser agents o donar suport als sollevats. En alguns casos, no els hi faltava raó, en altres, tota. Fos com fos, no es tingueren en comptes les circumstàncies individuals de cada un i foren proclamats enemics públics, sense considerar ni tan sols, la celebració d'un judici just. Quan es feren judicis no foren més que "simulacres".

Malgrat això, si tenim en compte els que es pogueren salvar, o els que, abans del seu martiri, foren amagats ens cases o masies, també podem afirmar que un bon nombre de veïns, de la mateixa manera que passa amb el salvament patrimonial,

¹⁷⁹ RECASENS LLORT, Josep. Op cita. Pàgina 60-62.

¹⁸⁰ BERGADÀ ESCRIVA, Angel. Op cita. Pàgina 41.

estaven disposats a jugar-se la integritat física per tal de salvar de la persecució als membres de l'església.

5.7 Memòria històrica dels fets

Es podria dir que la memòria històrica dels fets esmentats, gairebé va començar amb l'arribada del bàndol nacional, el vencedor de la guerra, que de pressa es va fer càrrec de recordar els assassinats pel bàndol republicà, i castigar els seus perpetuadors. Algunes d'aquestes formes de memòria, sobretot les que es feren en època de la dictadura, no estan deslliurades de polèmica, car estan carregades de retòrica i simbologia franquista. Per tant, generen el debat, de si en un Estat democràtic s'han de permetre aquestes empremtes dels vencedors arreu del territori.

A la Conca de Barberà hi trobem diverses creus erigides on foren assassinats els mossens. En aquest apartat veurem les erigides en memòria del Mn. Tomàs Capdevila, la del Mn. Jaume Sanromà i les del Mn. Pau Queralt.

La creu del mossèn Sanromà fou erigida a la seva memòria prop d'acabar la guerra, a la sortida de Solivella, a la carretera de Belltall. Entorn d'ella esclatà una polèmica sobre la gestió de la memòria històrica el 8 d'octubre de 2006. Un grup d'antifeixistes, denominats PPCC insubmisos, va malmetre a la matinada la creu en homenatge al mossèn Jaume Sanromà de Solivella, i ho van reivindicar de la següent manera: *"reivindiquem alhora l'acció duta a terme la matinada del 7 al 8 d'octubre a Solivella (la Conca de Barberà), consistent en la destrucció d'una creu d'homenatge a un feixista ajusticiat durant la Guerra del 36."*¹⁸¹ L'historiador solivellenc Josep Maria Sans Travé va respondre a l'acte: "el protagonista d'aquest acte –sense cap pal·liatiu, vandàlic i delictiu- desconeixi, en primer lloc, la personalitat de qui recordava aquesta creu–que de cap manera era un feixista... un iconoclasta ignorant i sectari" i esgrimeix que "els membres del Centre d'Estudis Solivellencs, que entre altres funcions, té la de vetllar i difondre la nostra memòria històrica"¹⁸². La creu no s'ha reparat i segueix enderrocada en mal estat. De fet, "ajusticiat" o "màrtir" és l'adjectiu subjectiu que es fa considerant la ideologia i les creences de qui ho pronuncia.

¹⁸¹ <http://barcelona.indymedia.org/newswire/display/277424>. Consultat 20/04/2021.

¹⁸² SANS TRAVÉ, Josep Maria. RESPECTEM ELS DOCUMENTS QUE AJUDEN A CONSERVAR LA MEMÒRIA. Solivella.net . Consultat el 20/04/2021.

Segons Josep Maria Sans Travé :*“Els regidors solivellencs dels anys quaranta tingueren especial cura en presentar els “fets” com una targeta de visita que els havia d’acompanyar en totes les seves relacions amb les autoritats del nou règim... En l’assoliment del seu objectiu de magnificar la memòria de les gestes dutes a terme pels seus correligionaris”*¹⁸³. Per fer-ho, celebraven la commemoració dels “fets”, promovien el seu relat a través de diversos mitjans de comunicació per donar-los a conèixer i erigien creus en els llocs on foren assassinades les víctimes i es construïen monuments per recordar la seva memòria. Val a dir que les creus posades durant la dictadura, romanen abandonades i deteriorades prop de les carreteres, i sembla que ningú es preocupi gaire del seu manteniment.

Alguns dels actes memorials, perduren en el temps, iniciant-se el 1939, i tenint continuïtat fins al nostre segle. En el cas de Pau Queralt al 1939 es va aixecar una creu de fusta en el lloc del seu martiri, substituïda per una de pedra i al 1995 es va posar per una de ferro. En aquest aspecte, sobre el mossèn, s’han fet nombrosos actes de commemoració, i ja en democràcia. En el llibre de Roser Puig sobre Pau Gaya; *Una vida de Servei*, els repassa extensament. L’any 1986 se celebra el cinquantè aniversari del seu assassinat. L’any 1992, traslladaren les seves cendres de Poblet al presbiteri de l’església de Sant Miquel i per acabar el reguitzell d’actes, es va inaugurar el monument a la seva persona a Montblanc, prop de l’església de Sant Miquel, a les festes de Sant Jordi del 2011 (vegeu annex 12).¹⁸⁴

En el full parroquial de Montblanc, del 17 de desembre de 1995 en diu que, el 6 de desembre, una vintena de persones van participar en la inauguració de la Creu de ferro, incrustada sobre la de pedra. Es va celebrar una missa en el seu honor utilitzant el calze del mossèn. Al peu de la creu hi ha escrit “Aquí fou immolat Mn. Pau Queralt i Gaya de Montblanc”¹⁸⁵.

A més a més de les creus esmentades dedicades a Pau Queralt, també està dedicada a ell una de les Tres Creus, situada a les Muntanyes de Prades, al costat de les dues dedicades a dos soldats de Reus, morts a les trinxeres. De la mateixa manera que se celebrà una missa després del cinquantè aniversari del seu assassinat, es féu una

¹⁸³ SANS TRAVÉ, Josep Maria. Op cita. Pàgina 73.

¹⁸⁴ TARRECH I PUIG, Roser. Op cita. Pàgina 185.

¹⁸⁵ Anònim. Creu a la memòria de Mn Pau Queralt. Full Parroquial de Motnblanc. Número 1054. Montblanc. 1996. Pàgina 2.

missa davant de Sant Mateu en el seixantè aniversari. Allí mateix es presentà el *Dietari de Mn. Lluís Culleré* ¹⁸⁶.

Com és coneguda la ideologia de Pau Queralt, patriota català i intel·lectual, defensor de les llibertats nacionals pel seu catalanisme fervorós i de la seva llengua materna, els seus homenatges foren en democràcia, més que promoguts per les autoritats de la dictadura. Un clar exemple que els homenatges responen a aquesta realitat, és que si ens acostem al monument a la seva memòria erigit a l'any 2011, veurem el següent escrit: "DEUS BENEDICTAM ONMES QUI PRO LIBERTATE CATALONIA PUGNATES", és a dir, "que Déu beneeixi tots els qui lluiten per la llibertat de Catalunya", i de seguit, cites d'alguns dels seus escrits en la premsa local, en els diàries *Aires de la Conca* i *La nova Conca*, entre els anys vint i trenta, tots ells fent referència al seu poble, o a la nació catalana, estan escrits "Al néixer Montblanc, la imatge de Maria de la Creu Verda, ja estenia sos braços amorosos sobre la vila de la serra" més a la dreta "Montblanc fou el baluard predilecte dels reis de Catalunya" i per acabar "Ésser catalans en la pròpia llengua és l'aspiració del nostre catalanisme. No hi podem renunciar mai". De la mateixa manera, a la parròquia de Santa Maria es posà una placa, aquesta, però, recordava als diversos mossens assassinats, que havien mort dins del territori de Montblanc. En ella posa "En memòria dels sacerdots màrtirs de la comunitat cristiana de Montblanc en el 75è aniversari 1936-2011".

De fet, per la seva virtut de catalanista, s'especula que fou exclòs de la beatificació. Albert Manent en un article a La Vanguardia ens diu: "En Cataluña, algunos de los excluidos de los procesos de canonización lo fueron por sus simpatías políticas. Conozco el caso de mossén Pau Queralt, hijo de Montblanc y escritor, que no figura en el proceso iniciado en la diócesis de Tarragona. Ferviente catalanista, fue perseguido durante la dictadura de Primo de Rivera"¹⁸⁷. Aquesta és una idea que repeteix en un article tres anys després, en el qual diu: "un tanto por ciento de los asesinados fueron excluidos por varias causas, no siempre justas, como mosén Pau Queralt, por catalanista, y estos nombres ya no llegaron a Roma"¹⁸⁸.

¹⁸⁶ TARRECH I PUIG, Roser. Op cita. Pàgina 206.

¹⁸⁷ MANENT, Albert. Sobre los mártires de 1936. La Vanguardia. 25/10/1992. Pàgina 46.

¹⁸⁸ MANENT, Albert. Hilari Ragner y las beatificaciones. La Vanguardia. 10/11/1995. Pàgina 30.

Aquest procés de beatificació del qual parlo va començar el dia 18 d'abril de 1952. El primer de la llista fou el bisbe Borràs, tanmateix hi havia inclosos seixanta-vuit sacerdots de l'arxidiocèsis que s'acabarien ampliant en cent vint-i-sis. Aquesta primera fas de beatificació es va celebrar a la Catedral de Tarragona el 29 de maig de 1959¹⁸⁹.

A Tarragona el 13 d'octubre de 2013 es va celebrar l'acte de beatificació més gran de la història, en la qual es van beatificar a 522 màrtirs (vegeu annex 13), mort per "*In odium fidei*", és a dir, per odi a la fe¹⁹⁰, entre els quals hi ha gran part dels mossens presents en aquest treball. Aquest acte és celebrat pel *Decretum super Martyrio* donat pel pare Benet XVI el vint-i-vuit de juny de 2012, que dóna pas a que siguin declarats beats, per poder-los donar culte públic¹⁹¹.

De la mateixa manera que hem vist en els articles de La Vanguardia, en un article de Vilaweb es criticava la beatificació del 2007 per oblidar-se de certs capellans "*la 'macrobeatificació' de Tarragona ha negligit intencionadament molts morts que no eren franquistes*"¹⁹².

També es veneren les restes d'alguns màrtirs com si es tractessin de les relíquies dels sants. El 2015 es van exhumar els cadàvers de Tomàs Capdevila i Lluís Sans, dos dels mossens morts pel Comitè de Sarral que estan a l'apartat de Màrtirs. Les restes del mossèn Tomàs foren posades a la capella de Sant Fructuós al 7 de juny de 2016 perquè es poguessin venerar, i es posaren el 9 d'octubre a Sarral. En el reliquiari del poble hi posa "*ex ossibus Beat Tomàs Capdevila Miquel, prevere i màrtir*". A més a més, en el transsepte est, s'hi instal·là un quadre del màrtir¹⁹³. En recordatori a la brutal mort de Tomàs Capdevila també trobem una creu prop de la porta del cementiri de Solivella. En ella hi posa "*Aquí fue vilment asesinado por la horda roja RDO. D. Tomás Capdevila Miquel que había sido cura de Conesa el 6 de setembre de 1936*"¹⁹⁴.

Com hem vist, el fet d'haver tingut interessat en la memòria dels "fets" a un Estat, dominat durant quaranta anys pel bàndol vencedor de la Guerra Civil, i també una

¹⁸⁹ BASCO GRACIÀ, Francesc. Op cita. Pàgina 153.

¹⁹⁰ PUJOL BALCELLS, Francesc. Les efemèrides de l'any 2013. Església de Tarragona. Número 275. 2013. Pàgina 6.

¹⁹¹ GRAS MINGUELLA, Joaquim. *La Causa de Tarragona: Bisbe Manuel Borràs i companys*. Església de Tarragona. Número 275. Tarragona. 2013. Pàgina 8.

¹⁹² Anònim. *Els capellans no franquistes que l'Església no ha volgut beatificar* Vilaweb. 13/10/ 2013.

¹⁹³ MARSAL I BONET, Antoni M. Op cita. Pàgina 87.

¹⁹⁴ SANS TRAVÉ, Josep Maria. Op cita. Pàgina 93.

institució tan forta com l'església, el recordatori històric ha estat perpetuar i repetit al llarg del temps. Per tant la memòria ha estat prou coberta tant per historiadors, periodistes, membres eclesiàstics i institucions. Tanmateix, la divulgació, segons la meua opinió, ha estat centrada en els cercles catòlics, més que en una divulgació històrica per la població en general. Pel fet que bona part de les commemoracions s'han dut a terme erigint creus i durant la celebració de misses, fent que potser no arribés a part de la població laica. Així i tot, és evident que cadascú recorda els seus morts de la manera en la qual li interessa que es recordin, fent que sigui natural que la commemoració de la persecució tingui una forta càrrega religiosa.

Pot semblar però que l'erecció de monuments per part de les autoritats franquistes, respongui més a una necessitat de recordar, durant la postguerra, la derrota al bàndol vençut, més que per fer-ho per la dignitat de les víctimes. Sigui com sigui, els membres de l'Església que foren assassinats durant la Guerra Civil "gaudeixen", si es que es pot utilitzar aquesta paraula després d'uns fets tan greus, d'unes commemoracions, actes multitudinaris, monuments i divulgació que poques víctimes de la guerra que no tenen aquest estatus, hagin pogut aproximar-se. Ja que, l'Església no ha patit mai cap impediment institucional per fer-ho. També, cal dir, que aquest èmfasi amb la memòria dels caiguts, respon a la veneració que l'Església catòlica ha tingut sempre pels seus màrtirs. El seu mateix profeta ho va ser. És a dir, que hi ha un rerefons teològic important, que està relacionat amb l'anhel d'alguns mossens a sacrificar la pròpia vida per la seva fe.

6 Conclusions

En el final dels apartats que he anat redactant al llarg del treball s'han anat donant pinzellades de les conclusions que s'extreien a cada un d'ells. Aquestes conclusions finals serveixen com a contextualització i unió de la matèria treballada durant el procés. Aquests paràgrafs finals estaven per donar resposta a una sèrie de preguntes que s'havien fet abans d'iniciar el treball en l'apartat de les hipòtesis, i que un ha de fer abans d'iniciar un treball d'aquesta tipologia.

En primer lloc plantejaré les principals preguntes que s'havien de respondre. Era essencial veure fins a quin nivell la persecució afectà l'Església i fins a quin punt arribà

la violència. També una altra qüestió important era si la repressió fou quelcom organitzat o fruit de brots d'odi espontani per part de les masses revolucionàries. Finalment una altre dubte va ser l'organització ciutadana vers la persecució, d'acord amb si es varen crear xarxes que centrades en el salvament dels membres eclesiàstics i del patrimoni, impulsades per les institucions o pel moviment civil, o si també, foren gestos de solidaritat individuals. Crec que al llarg del treball s'han resolt amb èxit totes aquestes preguntes.

L'amalgama de pensament que formaven les diferents organitzacions polítiques que formaven els Comitès, i la realitat de cada poble, se'ns fa impossible escriure una única realitat sobre el fet. Podem afirmar que la violència fou extrema i que si bé les institucions a vegades es mostressin reticents a aquesta violència descontrolada, per incapacitat per aturar la força dels milicians o perquè ja hi estaven d'acord, no van fer res per aturar-ho. Les accions institucionals que es basaren en el salvament patrimonial, s'hagueren de fer d'amagat per evitar represàlies dels mateixos militants. El salvament només fou complet quan si posaren les altes jerarquies governamentals, com en el cas de Poblet i el cas de l'arquebisbe Francesc Vidal i Barraquer. En els dos casos la Generalitat va actuar amb èxit, però o bé es va desentendre o bé va arribar tard en la resta del patrimoni cremat i de les víctimes de les execucions sumàries. Esdevé complex afirmar que si totes seguien una lògica revolucionària de càstig als moviments reaccionaris, a la por pròpia d'una guerra fratricida que es tingués l'enemic a la mateixa rereguarda o també als odis personals que es creaven en èpoques de grans tensions en poblacions tan petites. Si bé, també podria ser una barreja d'aquestes tres realitats les que van fer actuar als executors. Això explicaria per què es va actuar tan de pressa, després de l'aixecament militar del bàndol nacional en perseguir l'Església, una institució que després de centúries d'arrelament al territori, quedaria suprimida gairebé per complert en poc més d'una setmana. L'odi latent explicaria per què es va actuar de forma brutal i cruel en els casos d'alguns mossens.

La participació ciutadana en l'ajuda a l'església, no fou majoritària, d'això se'n pot estar segur. En part perquè hi havia por a les represàlies, i en una comarca amb una densitat baixa de territori i de població, els amagatalls efectius gairebé es podien comptar amb els dits de les mans. Si es llegeix el treball, podem arribar a la conclusió, que no existien organitzacions que actuïn de forma efectiva a l'hora d'amagar als

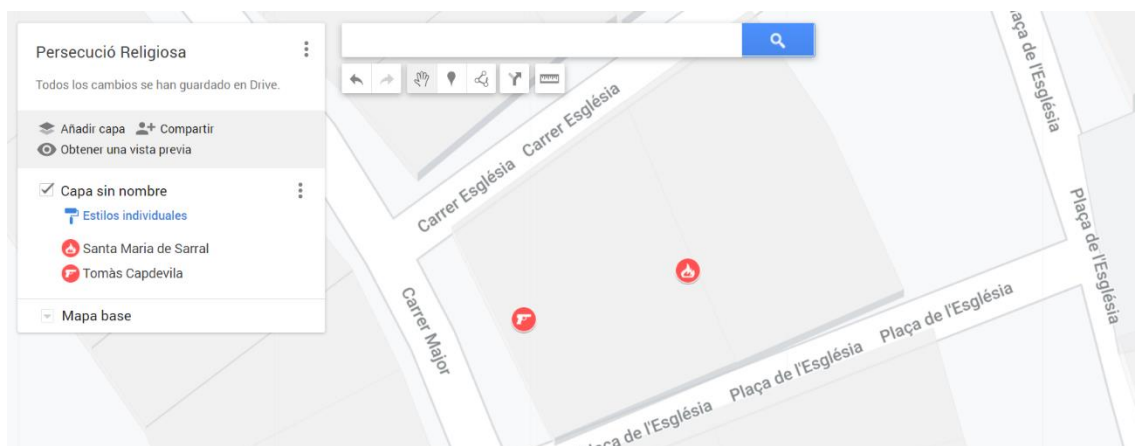
membres de l'església de la mort. Foren veïns que per simpaties personals o per la seva fe religiosa, posaren el seu patrimoni i la seva vida al servei d'aquells que es refugiaven de la persecució.

Si pensem en les noves vies d'estudi o l'ampliació del treball, s'ha de tenir en compte, que per ajudar a la fluïdesa, he prescindit d'algunes fonts. Quines eren? Part de les llistes d'inventaris d'objectes que foren destruïts. També he prescindit d'algunes de les llargues biografies dels mossens. Ara bé, si s'unís tot en un mateix treball es podria crear una obra prou completa sobre la persecució religiosa a la Conca de Barberà. A més a més, cada generació necessita regeneració, i seria interessant veure diferents punts de vista i opinions de persones de diverses edats, que també puguin aportar els seus propis anàlisis que formin una historiografia més enriquida.

7 Sociabilització

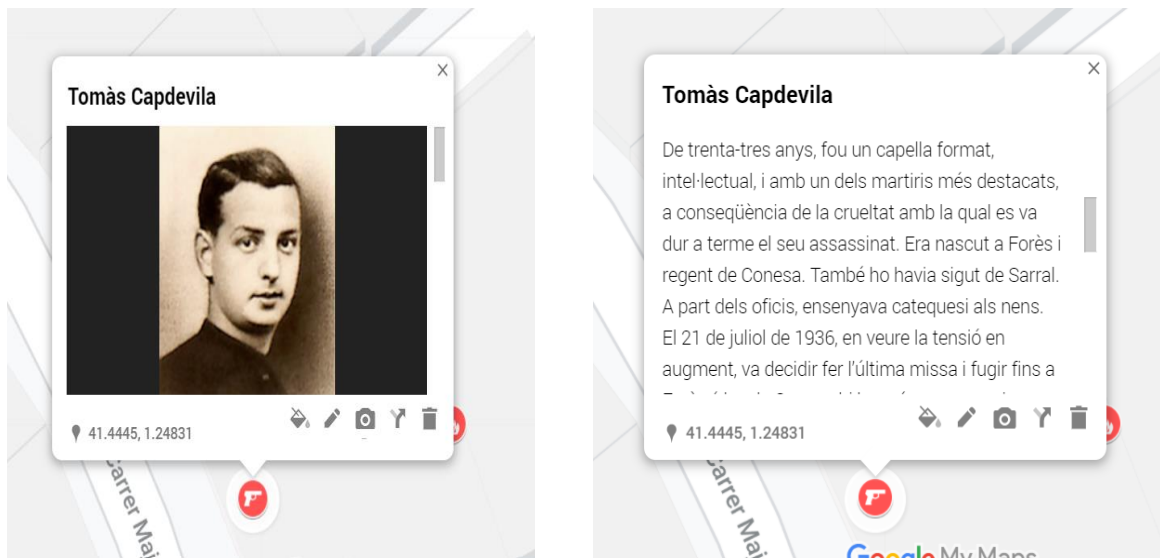
La divulgació històrica és una de les principals funcions dels historiadors. També una de les més complicades. En ella s'ha d'intentar arribar al màxim de públic possible de forma concisa i entenedora, sense perdre pel camí el context i el contingut històric.

Com ja he dit abans, l'aixecament de creus era més un recordatori dels vencedors sobre els vençuts, que un homenatge a les víctimes. No crec que sigui oportú tampoc la col·locació de plaques, ja que, seria donar preferència a unes víctimes en detriment d'unes altres, car arreu de la Conca hi hagueren persones executades injustament. Crec que és més lògic commemorar a les víctimes, com ja s'ha fet, a través de celebracions religioses. Tot i que això genera la problemàtica que expulsa part de les persones laiques de la memòria històrica.

Per tant he pensat que una bona forma de divulgar els fets a una públic més ampli, era creant un mapa interactiu. A Google s'ofereix aquesta possibilitat entrant a l'aplicació *My Maps*, té una bona utilitat per fer seccions de turisme de cada poble, però també per la divulgació històrica. Aleshores, entrant a la Conca de Barbera, entrant poble per poble, se't indicaria quins danys va patir l'església, i el membre eclesiàstic que fou assassinat dins de la localitat. Igual que en l'exemple que podem veure en la foto següent, en ella surt el mapa de Sarraí i a la llegenda les icones amb les quals podem interactuar.

Com podem observar en el mapa, a la llegenda tenim el nom de l'Església de Santa Maria de Sarraí, amb un icona en forma de flama (perquè fou cremada i

dinamitada), i el nom de Tomàs Capdevila, mossèn assassinat en el poble, amb la icona d'una pistola, per raons evidents. Si cliquem sobre la pestanya del mossèn, o sigui, la icona de la pistola, veurem el següent: la foto amb la cara del mossèn, i si baixem amb la pestanya, la seva biografia, com podem observar en les dues següents fotos.

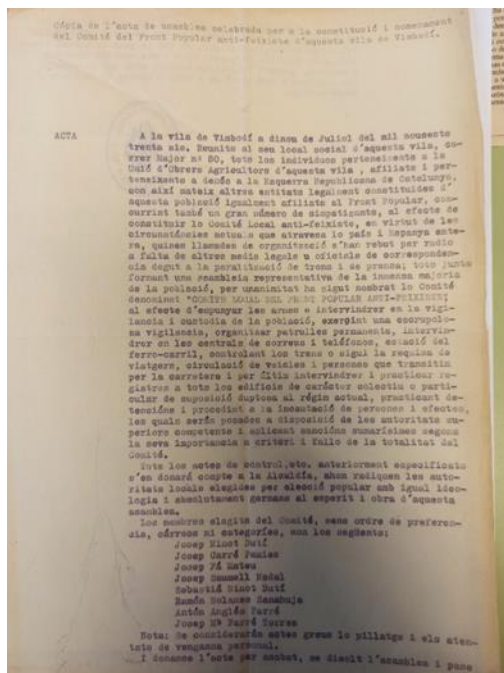
Considero que és una forma òptima i dinàmica d'aproximar la realitat històrica a la màxima audiència possible. A més, les fotos també donen cara i ulls a les víctimes, i li dona un toc de personalitat a la memòria històrica. Podria ser un recurs també, imprimir-ho i entregar-ho als ajuntaments de cada poble, en forma de tríptic. Però mitjançant la publicació a internet de tot el mapa, pots observar la història de cada poble sense moure't, ja tinguis curiositat per un o un altre poble. La foto de mostra és Sarraí, perquè té crema i destrucció i també martiri, per tant, era un cas adient.

8 Annexos

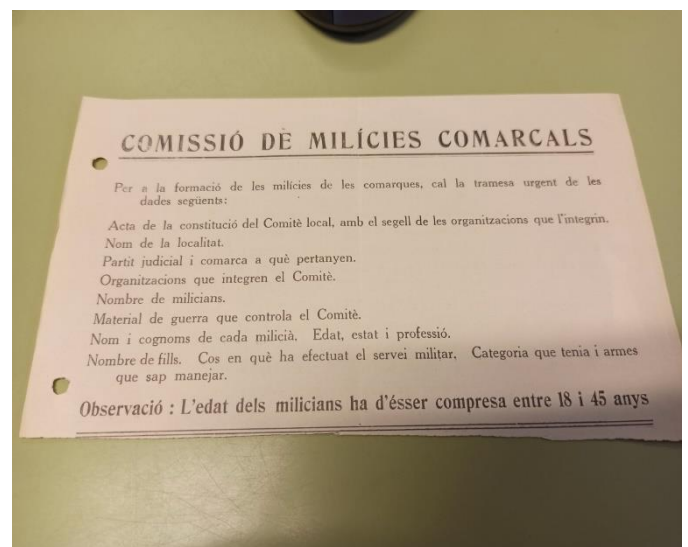
Annex 1. Causa General i Rojos en Tarragona y su provincia.

Font: Fotografia pròpia.

Annex 2. Acta de formació del Comitè de Viladot.

Font: Fotografia pròpia.

Annex 3.

Font: Fotografia pròpia

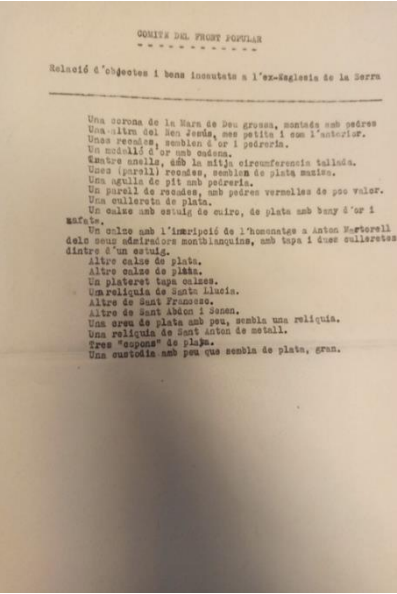
Annex 4 : Portada Aiguat de Sant Lluc. Font:

Arxiu Comarcal Conca de Barberà – L’Aiguat de Sant Lluc (1931-1932) 24/ 12/ 1931.

Annex 5: Article de Pau Queralt.

Font: Arxiu Comarca Conca de Barberà - L’Aiguat de Sant Lluc (1931-1932) 24/ 12/ 1931

Annex 6: Inventari de les “Ex-eslgésies.

Font: Fotografia pròpia.

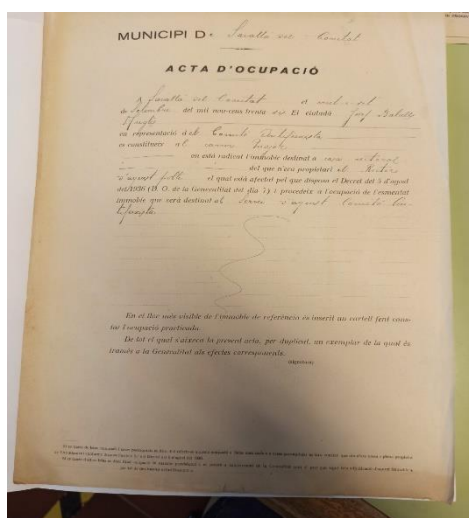
Annex 7: Bulletí de Montblanc de l'any 1956.

Font: Fotografia pròpia.

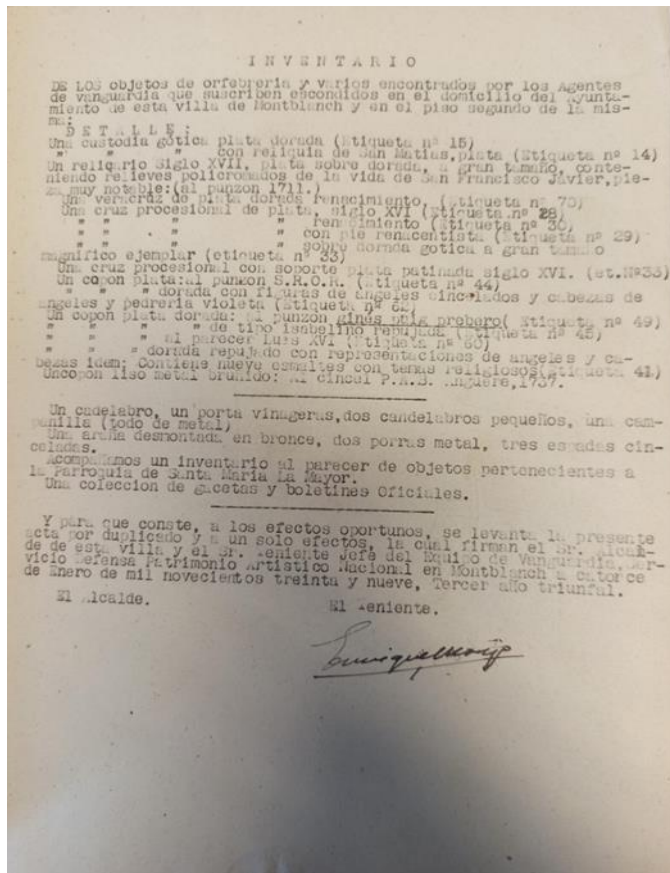
Annex 8: Antic retaule de l'església de Sant Salvador de Rocafort de Queralt abans de la seva crema.

Font: ACCB311-14-N-326

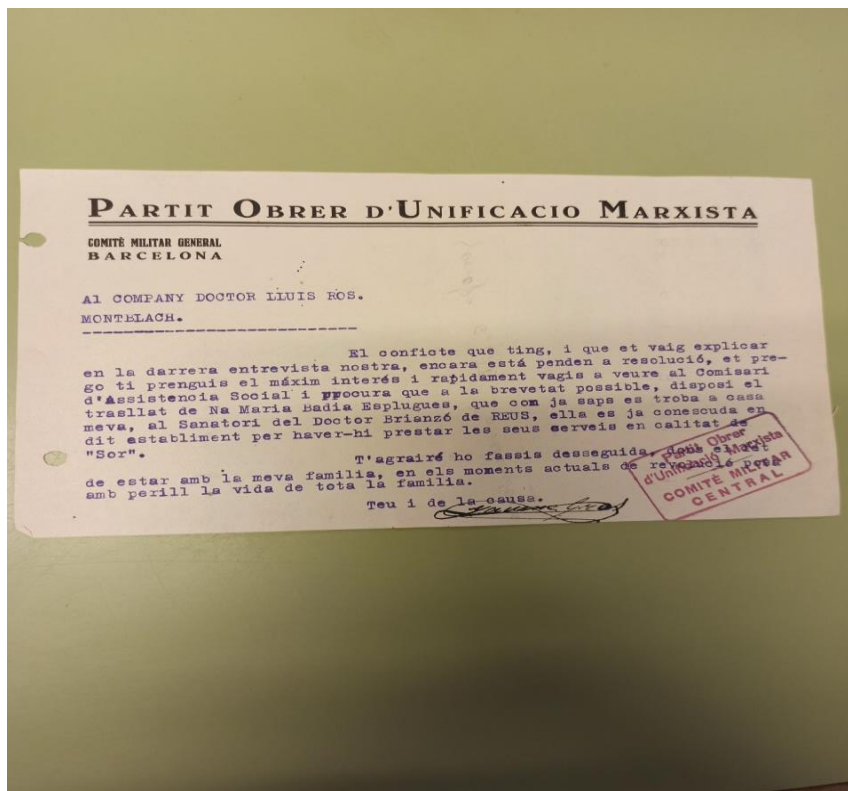
Annex 9: Acta d'ocupació de la casa del rector de Savallà del Comtat.

Font: Fotografia pròpia.

Annex 10 : Inventari del 1939 firmat per
l'aleshores alcalde de Montblanc i pel
Teniente Jefe del Equipo de Vanguardia.

Font: Fotografia pròpia.

Annex 11. Carta d'un militant del P.O.U.M a l'alcalde de Motnblanc en referència a una monja que estava custodiada a casa seva.

Font: Foto pròpia.

Annex 12: Monument a Pau Queralt.

Font: Fotografia pròpia.

Annex 12: Acte de beatificació de 522 martirs.

Font: El País. *Tarragona acoge la beatificación de 522 mártires del siglo XX.* 13/ 10/ 2013.

9 Biografia i Documentació

- ANDREU I ROSICH, Joan. El Francolí. Número 42. *Vint-i-dos anys d'història de la façana de l'església parroquial de Sant Martí de Vilaverd*. 1936-1958. Espluga de Francolí. Febrer 1987.
- Anònim. *Creu a la memoria de Mn Pau Queralt*. Full Parroquial de Montblanc. Número 1054. Montblanc. 1996.
- Anònim. *Els capellans no franquistes que l'Església no ha volgut beatificar* Vilaweb. 13/10/ 2013.
- Autor anònim. Butlletí Montblanc número 100-101. Los objetos de arte e interés históricos desaparecidos en 1936. 1958.
- BASCO GRACIÀ, Francesc. *Mártires del Siglo XX*. Editorial Escua. Tarragona. 2009.
- BATALLA I BADIA, Francesc. Aplec de Treballs 9. Els monuments i objectes d'interès artístic o històrica destruïts l'any 1936 a Montblanc. Montblanc. 1989.
- BERGADA i ESCRIVÀ, Àngel. Bergadà i Escrivà. *La persecució religiosa a la Conca de Barberà durant la Revolta 1936-39*. Parròquia de Santa Maria de Montblanc. Montblanc. 1987.
- CAPDEVILA I MIQUEL, Tomàs. *Sarreal Notes Històriques*. Impremta Castells, Valls, 1934.
- CLIMENT, Lluís. *Rojos en Tarragona y su provincia*. Talleres Tipográficos/ Suc. De Torres y Virgili. Tarragona, 1942.
- CULLERÉ I QUIXAL. Lluís. *Persecució i Martiri a Muntanya*. Dietari de Mn. Lluís Culleré i Quixal. Parròquia de Santa Maria de Montblanc. 1996.
- DD.AA. MILLÁN RUBIO, Joaquín. *La Guàrdia dels Prats i la seva Església*. Sant Pere Ermengol. Angel, dimoni, redemptor, màrtir. Cossetània Edicions. Valls. 2004.
- DD.AA. *La custòdia de la parroquia de Sant Miquel de l'Espluga de Francolí*. Cossetània Edicions. Valls. 2003.
- DD.AA. GRAU I PUJOL, Josep Maria. PUIG I TARRECH, Roser. *Lilla l'aproximació a la història d'un poble*. Parròquia de Sant Joan Evangelista. Lilla. 1996.
- DD.AA. PORTA BALANYÀ, Josep Maria. *El centenari de la Coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra, patrona de Montblanc*. El salvament de les joies de la Mare de Déu de la Serra (1936-1939). Cossetània Edicions. Valls. 2006.
- FUGUET, Joan. Llum . Número 71. *L'Altar Major destruït el 1936*. Barberà de la Conca. 1992.

- GARCIA I JORDAN, Pilar. 1986. *Els catòlics catalans i la Segona República (1931- 1936)*. Puigcerdà. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Puigcerdà, 1986.
- GRAS MINGUELLA, Joaquim. *La Causa de Tarragona: Bisbe Manuel Borràs i companys*. Església de Tarragona. Número 275. Tarragona. 2013.
- GRAU I PUJOL, Josep M.T. El Foradot. Número 52. *Notes sobre la protecció del patrimoni artístic a la Conca de Barberà durant la Guerra Civil*. Montblanc. 2009.
- GONZALVO I BOU, Gener. Eduard Toll i Güell i Poblet. Podall. Barcelona. 2006.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. Edicions 62. Edicions 62. Barcelona. 1995.
- QUIJADA I BOSCH, Joan María. Aplec de treballs. Número 30. *Construcció de la nova església d'Ollers durant la immediata postguerra (1941-1943)*. Montblanc. 2012.
- QUIJADA I BOSCH, Joan Maria. Aplec de Treballs. Número 32. *Notes sobre la relíquia i l'erecció de la capella de Sant Vicenç màrtir a l'església parroquial de Santa Magdalena de Blancafort (1710-1762)*. Montblanc. 2014.
- L.C. Febrer 1984. *Calzes i copons enterrats en plena Guerra Civil*. El Francolí. Número 12. 1984.
- MANENT, Albert. *Sobre los mártires de 1936*. La Vanguardia. 25/10/1992.
- MANENT, Albert. *Hilari Raguer y las beatificaciones*. La Vanguardia. 10/11/1995.
- MARSAL I BONET, Antoni. *Santa Maria de Sarral. L'Església i la vila*. Cossetània Edicions. Valls. 2017.
- MASSÓ CARBALLIDO, Jaume. *Patrimoni en perill*. Dues Cartes d'Eduard Toda, comissari de Poblet (1936 i 1937). Edicions del Centre de Lectura. Reus. 2004.
- MASSÓ CARBALLIDO, Jaume. *Patrimoni en perill*. Sobre el salvament de l'Església de Santa Maria de Bell-Lloc. Edicions del Centre de Lectura. Reus. 2004.
- MATA DE LA CRUZ, Sofia. *Relació de les set urnes de St Pere Ermengol*. La Guàrdia dels Prats, Conca de Barberà (segles XV-XX). 2011
- MAYAYO I ARTAL, Andreu. Montblanc. 1986. *La Conca de Barberà 1890-1939. De la Crisi Agrària a la Guerra Civil*. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc. 1986.
- MONTERO MORENO, Antonio. *Historia de la Persecución en España 1936-1939*. BAC, Madrid. Pàg. 764-767.
- Ministerio de Justicia. *Causa General. La Dominación roja en España*. Afrodisio Guardado S.A. 1944.

- PALACÍN I ARTIGA, Albert. Full Parroquial Montblanc número 987. *Retrobament d'una imatge antiga del nen Jesús de l'Església de la Mare de Déu de la Mercè de Montblanc*. 1992.
- PORTA, Josep Maria i SERRA, Gabriel. El convent de la Mercè de Montblanc (1835-1954). Pagès Editors. Montblanc. 1994.
- PUIG I TÀRRECH, Roser. Mn. Pau Queralt i Gaya 1878-1936. Una vida de servei. Ramon Requesens Editor. Montblanc, 2008.
- RECASENS LLORT, Josep. *El Daltabaix a la Conca de Barberà de 1936 a 1945*. Ramon Requesens Editor. Montblanc, 2009
- ROCA I ARMENGOL, Jordi. *Història de l'Espluga de Francolí*. El segle XX. Pagès Editors. Espluga de Francolí. 2005.
- ROSICH I ANDREU, Joan. Febrer 1987. El Francolí. Número 42. Vint-i-dos anys d'història de la façana de l'església parroquial de Sant Martí de Vilaverd. 1936-1958.
- SANS I TRAVÉ, Josep Maria. *El monument de la plaça de la Creu*. Pagès editors. Lleida. 2012.
- SANS TRAVÉ, Josep Maria. *Un episodi més dels «Fets de Solivella»: les execucions de Sarral del dotze de febrer de 1937*. Aplec de treballs 34. Centre d'estudis de la Conca. Montblanc. 2016.
- SEGURA I VALLS, Joan. *Història de Santa Coloma de Queralt*. Ajuntament de Santa Coloma de Queralt. Santa Coloma de Queralt. 1984.
- TORRES I CAPDEVILA, Enric. Gira-Sol. Número 62.. *Màrtirs del Crist. Aniversari d'una tragèdia parroquial*. Solivella. 1996.
- VIVES I POBLET, Lluís. *La Mare de Déu de la Serra durant la Guerra Civil*. El Foradot. Número 37. 2006.

Documents

- Arxiu Comarcal Conca de Barberà - L'Aiguat de Sant Lluç (1931-1932) 19/ 11/ 1931.
- Arxiu Comarcal Conca de Barberà – L'Aiguat de Sant Lluç (1931-1932) 24/ 12/ 1931.
- Arxiu Comarcal Conca de Barberà. Aires de la Conca (1925-1936), 25/ 01/ 1936.
- Arxiu Comarcal Conca de Barberà. Aires de la Conca (1925-1936), 25/ 03/ 1936.
- Arxiu Comarcal Conca de Barberà. Aires de la Conca (1925-1936), 04/ 06/ 1932.
- Arxiu Comarcal Conca de Barberà- Renovació (1916-1936), 18/7/1936.

- Arxiu Comarcal Conca de Barberà. Renovació (1916- 1936), 7/ 6/ 1931.
- ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Correspondència d'entrada del Comitè Antifeixista. Any 1936. CAT-ACCB310-23-T-22507.
- ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Relació de béns incautats pel Comitè del Front Popular al Monestir de la Serra. Any 1936. CAT- ACCB310-23-T-21370.
- ACCB. Acte del Comitè Antifeixista de Montblanc al 1936 Ref 17 llig 2 ud.19117. Fons Ajuntament de Montblanc. 1936. CAT-ACCB-23-T-19117.
- ACCB. Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà. Colecció Ismael Balanyà Moix. Notes soltes del diari personal. CAT-ACCB-35-T-278.
- ACCB. Ajuntament de Montblanc. Relació de béns incautats pel Comitè del Front Popular a L'Església de Santa Maria. Any 1936. CAT. ACCB310-23-T-21371.
- ACCB. Ajuntament de Montblanc. Relació de béns incautats pel Comitè del Front Popular a l'Església de Sant Miquel. Any 1936. CAT. ACCB310-23-T-21372.
- ACCB. Fons Ajuntament de Montblanc. Inventari dels objectes d'orfebreria i altres trobats a l'Ajuntament el gener de 1939. CAT-ACCB310-23-T-21373.
- ACCB. Fons Ajuntament Savallà del Comtat. Comitè Antifeixista, acta d'ocupació de la rectoria. Any 1936. CAT-ACCB310-43-T-3951.
- ACCB. Fons Ajuntament de Vimbodí i Poblet. Acta de constitució del Comitè del Front Popular Antifeixista. Any 1936. CAT- ACCB310-85-T-6073.

Webgrafia

<http://martires.centroeu.com/la-gente-recogia-piedras-sangre-conservarlas/>.

Consultat el dia 20/04/2021.

<http://barcelona.indymedia.org/newswire/display/277424>. Consultat 20/04/2021.

SANS TRAVÉ, Josep Maria. RESPECTEM ELS DOCUMENTS QUE AJUDEN A CONSERVAR LA MEMÒRIA. Solivella.net. Consultat el 20/04/2021.